

OSMANLILARDA SAĞLIK
HEALTH IN THE OTTOMANS
I

E D İ T Ö R
DR. COŞKUN YILMAZ • DR. NECDET YILMAZ



OSMANLILARDA SAĞLIK, I
HEALTH IN THE OTTOMAN I

Proje Yönetimi, Resim Araştırma ve Temin
Dr. Coşkun Yılmaz / Dr. Necdet Yılmaz

İngilizce Çeviri
Jane Louise Kandur

İngilizce Kontrol
Prof. Dr. Sabahattin Aydın

Tashih, İmlâ ve Dipnot Yöntemi
Prof. Dr. Hasan Aksoy

Kaynakça Tashih ve Kontrol
Abdülkadir Şenel

Son Tashih
Dr. Bilal Pehlivan / Dr. M. Rahim Ertekin

Sanat Yönetmeni
Özkul Eren

Fotoğraf Çekimi
İsmail Küçük / Suphi Darıcalı

Fotoğraf Seçimi
Salim Güteryüz / Suphi Darıcalı / Tunç Demir

Yapım ve Renk Ayrımı
Ekol Grafik

Tasarım
ATM Prodüksiyon

Uygulama
Selim Akyüz

Baskı ve Cilt
Esen Ofset

ISBN
975-00993-0-3 (Takım)
975-00993-1-1 (1. Cilt) 975-00993-2-X (2. Cilt)

Bu kitapta yayımlanan yazı ve resimlerin bütün hakları saklıdır; tamamı veya bir bölümü, editörlerden izin alınmadan fotokopi, elektronik, mekanik veya başka bir yolla basılamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

Biofarma İlaç Sanayii ve Ticaret A.Ş.
Akpınar Mah. Fatih Cad. No: 2
34885 Samandıra-Kartal / İSTANBUL
Tel: (0216) 398 10 63 Faks: (0216) 398 00 15
www.biofarma.com.tr

İstanbul 2006

OSMANLI HASTAHANE YÖNETMELİKLERİ: VAKFİYELERDE OSMANLI DÂRÜŞŞİFÂLARI

HOSPITALS IN OTTOMAN FOUNDATION (VAKIF) DEEDS

DR. COŞKUN YILMAZ – DR. NECDET YILMAZ

SUMMARY

Some of the oldest and most important sources for the history of the Ottoman health system are foundation deeds. These contain sections that can be perceived as being concerned with the "rules and procedures" of the most important health institutions of the state and those built by the Ottoman Sultans and their wives.

Foundation deeds, which can be accepted as the constitution of the Ottoman health system, describe in detail such subjects as, the purpose of establishing the dârüşşifâ/hospitals and the darûtubbın/medical schools, who was to work in these institutions, the number of health personnel and service staff, the special characteristics, the areas of duty, the duties, the working hours, how the staff should treat the patients, who received which services, and many other detailed matters concerned with the administration of the hospitals.

These articles provide us with detailed information on many subjects, such as the Ottoman concept of health, medical education, the personality of the institution, the standards in the health services offered, the financial possibilities, sociological and psychological approaches, the organization of the hospitals, the duties of all the personnel from the highest administrative staff to the lowest service staff, the traditions, the pay, the preparation of food for the patients, the nutrition, the beds, the quilts, the laundering, the facilities provided for personal hygiene, the spiritual and social needs, and the relationship between patient and doctor, plus many more. Such details allow a thorough evaluation, as well as providing a great source of information and manners with which we can construct the background to the health services offered today.

This article contains complete sections concerning the Bursa Yıldırım Vakıf, the İstanbul Fatih Vakıf, the Edirne Bayezid II Vakıf, the İstanbul Haseki Vakıf, the Süleymaniye Vakıf, the Toptaşı Nurba-

Vakfiyeler Osmanlı sağlık tarihinin en eski ve en önemli kaynaklarının başında gelir. Çünkü, Osmanlı sultanlarının yaptırdığı dârüşşifâ/hastahane ve dârütüb/tıp fakültelerinin "yönetmelikleri" olarak da isimlendirilebilecek bölümler vakfiyeler içerisinde yer almaktadır.

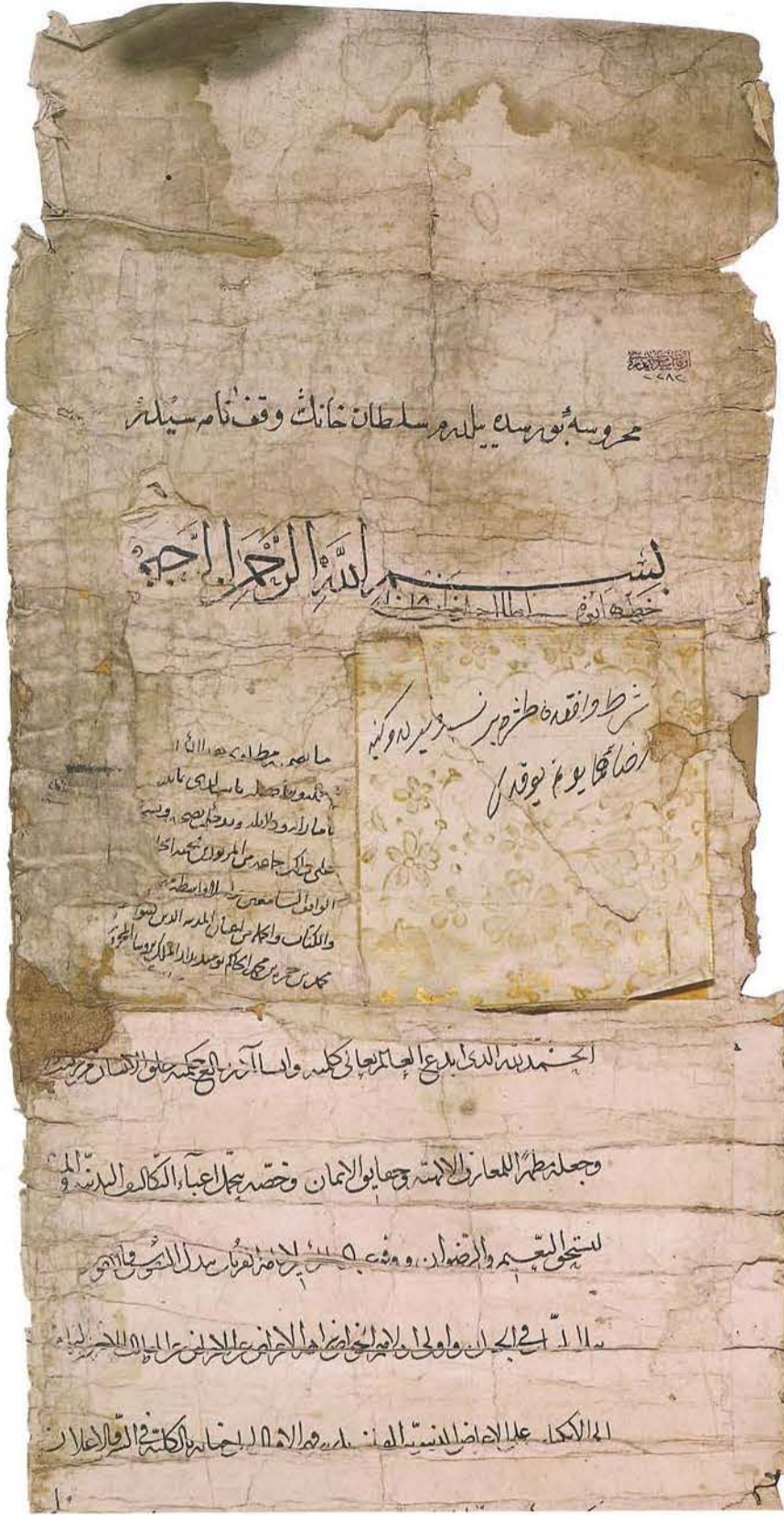
Bir mülkü/eseri hayır maksadıyla halkın hizmetine sunan vâkıfın/hayırseverin/malı bağışlayanın, şartlarını içeren belgelere vakfiye denilmektedir. Kurulan müessesenin, bağışlanan malın nasıl idare edileceği, ne kadar personelin çalışacağı, çalışanlarda aranması gereken özelliklerin neler olacağı, ne kadar ücret ödeneceği, kimlere nasıl hizmet verileceği, kurumun yaşatılması ve hizmetlerin sürdürülebilmesi için gelirlerin nereden temin edileceği gibi vâkıfın amacı, şartları ve vakfın gelir gider kaynaklarının anlatıldığı belgelerdir. Şer'iyye mahkemelerinde kadılar/hakimler tarafından onaylandıktan sonra resmî belge özelliğini kazanarak yürürlüğe girmişlerdir.

Osmanlı tarihinin en önemli vakıf eserleri hükümdarlar tarafından yaptırılmıştır. Hanım sultanlar/padişah anası veya hanımı tarafından yaptırılan eserlerin de vakıf tarihinde önemli bir yeri vardır. En önemli Osmanlı sağlık kurumları da bu iki grup tarafından yaptırılmıştır. Padişahların ve hanım sultanların bazıları birden fazla ve çok amaçlı binanın yer aldığı yapı topluluğunun/ külliye'nin içinde dârüşşifâ ve dârütüb gibi sağlık eğitimi ve hizmetinin sunulduğu kurumlara da yer vermiştir. Bursa'da Yıldırım Bayezid, İstanbul'da Fatih, Haseki, Süleymaniye, Sultan Ahmed, Toptaşı Nur Bânû Sultan/Atik Valide, Edirne'de II. Bayezid, Manisa'da Hafsa Sultan, Mekke'de Toptaşı Gülnuş

Haseki Vakfiyesi.
(yan sayfa)

Haseki Foundation deeds.
(On the facing page)

TIEM, nr. 2191,
vr. 1^a-2^a



Bursa / Yıldırım Bayezid Külliyesi Vakfiyesi. (Besmelenin altında, sağda I. Ahmed'in Hattı Hümayunu)

Yıldırım Bayezid Complex Foundation deeds/ Bursa (On the right is the edict of Ahmed I, under the Besmele). Yıldırım Bayezid Complex Foundation deeds/ Bursa (On the right is the edict of Ahmed I, under the Besmele).

TIEM, nr. 2203

nu Sultan/Atik Valide Vakıf, the Ahmed I Vakıf and the Gülnuş Valide Sultan Vakıf in Mecca, the transcription of Ottoman articles and the translation of Arabic articles into Turkish. Moreover, the various forms and the locations of the foundations have been given. In the hospital (dârüşşifa) section of the article, the hospitals are listed chronologically, according to the date on which they were constructed. This makes it easier to complete and compare the service concept, the development of the health services provided and other matters contained in the foundation deeds.

Valide Sultan yapıları sağlık hizmetinin verildiği külliyelerdir.

Hastahanelerin/dârüşşifâların hemen hepsinde tıp eğitimi verilirken bazı külliyelerde hastahänenin yanında ayrı bir tıp fakültesi/dârütıbb da yaptırılmıştır. Fatih ve Süleymaniye, hastahänenin yanında müstakil bir tıp fakültesinin de yer aldığı külliyelerdir. Edirne'deki II. Bayezid Külliyesi'ni de, tıp fakültesi ve hastahanesi olan külliyeler grubuna dahil edenler bulunmaktadır.

Bir anlamda Osmanlı Sağlık Anayasası'nın metinleri olarak da kabul etmemiz gereken vakfiyelerde, dârüşşifâ ve dârütıbbın kuruluş amacı, buralarda görev alacak sağlık personeli ve hizmetli kadrosunda aranan özelliklerden ödenecek ücrete, ne zaman hangi hizmetin kime nasıl verileceğiyle ilgili, günümüz tıp anlayışıyla da mukayese edilebilecek hükümler, bilgiler ve tavsiyeler yer almaktadır.

Bu metinler bize Osmanlılarda sağlık anlayışı, tıp etiği, kurumsal kimlik, sağlık hizmetinin sunumundaki standartlar, maddî imkânlar, sosyolojik ve psikolojik yaklaşımlar, hastahanelerin teşkilat yapısı, en üst yönetim kadrosundan en alt kademedeki hizmetliye varıncaya kadar bütün personelin vasıfları, görev alanları, kadroları, adedi, ücretleri, hastalara verilecek yemeklerin yapılması, beslenmeleri, yatak ve yorganları ile elbiselerinin temizlenmesi, kişisel temizlik imkânlarının sağlanması, sosyal ve manevî ihtiyaç alanları, hekim hasta ilişkisi gibi pek çok konuda ayrıntılı bilgi vermekte ve değerlendirme yapma imkânı sunmaktadır.

Vakfiyeler, sağlık hizmetinin sunumu başta olmak üzere sağlık anlayışı ve uygulamalarındaki gelişmelerin tarihi seyrine de ışık tutmakta, asırlar ve hastahaneler arasında mukayese imkânı sağlamaktadır. İlk bakışta bazı vakfiyelerdeki hükümler birbirinin aynı gibi gözükmeyle birlikte ayrıntıları esas alan bir incelemede bunlar arasında bile ciddi farklılıklar olduğu görülmektedir. Mesela, bütün vakfiyelerde doktorların vasıfları ve hastalara davranışları konusu ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Bazı vakfiyelerdeki uyarılar/hükümler, özellikle genel konularda birbirine benzer görünmektedir. Fakat bölümlerin satır araları okunursa her vâkıfın şartları arasında ayrıntıda yer alan incelikler ve dönemler arasındaki önemli farklılıklar dikkat çekicidir. Bu çalışmada kitabın hazırlanış amacına uygun olarak vakfiyelerin dârüşşifâ bölümlerinin neşrine öncelik verilmiştir.

Bursa Yıldırım, Fatih, Edirne II. Bayezid, Haseki, Süleymaniye, Toptaşı Nur Bânü Sultan/Atik Valide, I. Ahmed ve Gülnuş Valide Sultan vakfiyelerinde dârüşşifâlarla ilgili bölümler bulunmaktadır. Hafsa Sultan Vakfiyesi'nde, dârüşşifâsı külliye sonradan ilave edildiğinden, daha önce yazılan ve elimizdeki vakfiyede dârüşşifâ ile ilgili bölüm bulunmamaktadır.

Bu makalede, vakfiyelerdeki sağlıkla ilgili bölümler aynen aktarılmış, vakfiyeler hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Sıralama, konunun tarihi

süreci ve tekâmülünün takibini kolaylaştırmak maksadıyla dârüşşifâların inşa tarihine göre yapılmıştır.

Bazı vakfiyelerin birden fazla sureti bulunmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, zamanla külliye'nin ihtiyaçlarının artması buna paralel olarak yeni gelir kaynaklarının bağışlanması ve gelişen duruma göre vakfiyenin yeniden düzenlenmesidir. Ayrıca Arapça vakfiyelerin Türkçeye tercümesi ihtiyacının doğması, vâkif ve vakıf yöneticileri için fazla nüsha hazırlanması, zamanla kurucusunun tarihî şahsiyetine hürmeten istinsah edilmesi gibi çeşitli nedenler vakfiye sayısını artıran etkenlerdendir. Vakfiyelerin mükerrer ve muhtelif nüshalarının karşılaştırılmasıyla bu ve benzeri pek çok soru da cevabını bulacaktır.

Bursa / Yıldırım Bayezid Vakfiyesi

İlk Osmanlı hastahanesi Bursa'daki, Yıldırım/I. Bayezid Külliyesi içerisinde yer alan Yıldırım/Bursa Dârüşşifâsı'dır. Külliye'nin vakfiyesi, dönemi ve ilk Osmanlı dârüşşifâsına ait olmasından dolayı tarihî öneme sahiptir. Rulo şeklindeki vakfiye 802 (1400) tarihinde hazırlanmıştır. Türk ve İslâm Eserleri Müzesi, 2203 numarada kayıtlı vakfiyenin baş tarafında, I. Ahmed'in 1017 (1608) tarihli Hatt-ı Hümayûn'u ve Şehzade Süleyman Çelebi'nin imzası bulunmaktadır. Ekrem Hakkı Ayverdi'ye göre bu deliller vakfiyenin asıl olduğunu göstermektedir. Asıl nüshadan istinsah edilen Bursa Vakıflar Müdürlüğü'ndeki nüsha 1957'de, Bursa Çarşısı yangınında müdürlük binasıyla birlikte yanmıştır.¹ Vakfiyenin bir kopyası, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki vakfiyelerin istinsah edildiği defterde bulunmaktadır.²

Dârüşşifâ

Hayrı bol ve hasenâtı makbul olsun Sultan dârüşşifâ için şu hususları vakfiyesinde talep etmektedir: Dârüşşifâ'da üç doktor bulunsun; bunlardan birisi baştabip olup günde oniki dirhem ve yıllık yirmi müd buğday ve dört müd/ölçek pirinç; diğer iki tabibin her birine de günde sekizer dirhem maaş ve yıllık onbeşer müd buğday ve ikişer müd/ölçek pirinç verilsin.

Hastahane'de iki şerbetçi ve hastalara ilaç veren eleman bulunsun. Bunların her birine günlük ikişer dirhem maaş ve yıllık onikişer müd buğday verilsin. Ayrıca ilaç yapma konusunda uzman olan iki eczacı bulunsun ve her birine ikişer dirhem maaş ile yıllık onikişer müd buğday ödensin. Hastahane'nin bir aşçı ve bir ekmekçisi olsun bunların her birine ikişer dirhem günlük maaş ve yıllık onikişer müd buğday verilsin. Allah, bütün bu vakfiyede yazılanların yapılmasını isteyen ve bu vakfiye yapan Sultan'a verdiği nimetleri hep arttırsın. Hastaların her dönemde o günün ekonomik şartlarına uygun olarak yeme ve içmeleri için ve bugün yeterli olan günlük 260 dirhem nakit olarak yıllık 93.600 dirhem harcansın. Ayrıca el-Enbâr müddünden günlük çeyrek müd olmak üzere yılda doksan müd pirinç pişirilsin. Az çok demeden her ne kadar gerekiyorsa o kadar buğday unundan ekmek



pişirilsin. Hak eden herkese lütuf ve ihsanda bulunan Sultan'ın ihsanı bol olsun. Vakıf binalarının tamir ve bakımı için her gün için yirmi dirhem tahsis edilsin, yıl sonunda bu meblağdan bir şey artacak olursa vakfın bütçesine aktarılsın. Fakat bu meblağ tamirat için yetmeyecek olsa diğer mallardan yeterince harcansın. Vakfın işleri muntazam bir şekilde devam ettiği müddetçe her yıl bütün bu harcamalar yapılsın. Şayet Allah korusun bu imkânlar elde edilemeyip dârüşşifâ binası tamir edilemeyip ıslah ve imarı mümkün olmaz ve yıkılacak olursa vakfın malları ve gelirleri fakir fukarâ ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılsın.

Fatih Vakfiyesi

Osmanlı sağlık tarihinde Fatih Külliyesi'nin özel bir yeri vardır. Fatih Dârüşşifâsı/hastahanesi ve darüttıbbı/Tıp Fakültesi, Osmanlı eğitim kurumları hiyerarşisinde Süleymaniye Külliyesi'nin yapımına kadar, birinci sırada bundan sonra da ikinci sırada yer almıştır. Osmanlı sağlık tarihinin yapım zamanı ve hacmi itibarıyla ikinci büyük hastahanesi olan Fatih Dârüşşifâsı ile ilgili en eski ve geniş bilgi Fatih Külliyesi Vakfiyesi'nde yer almaktadır.

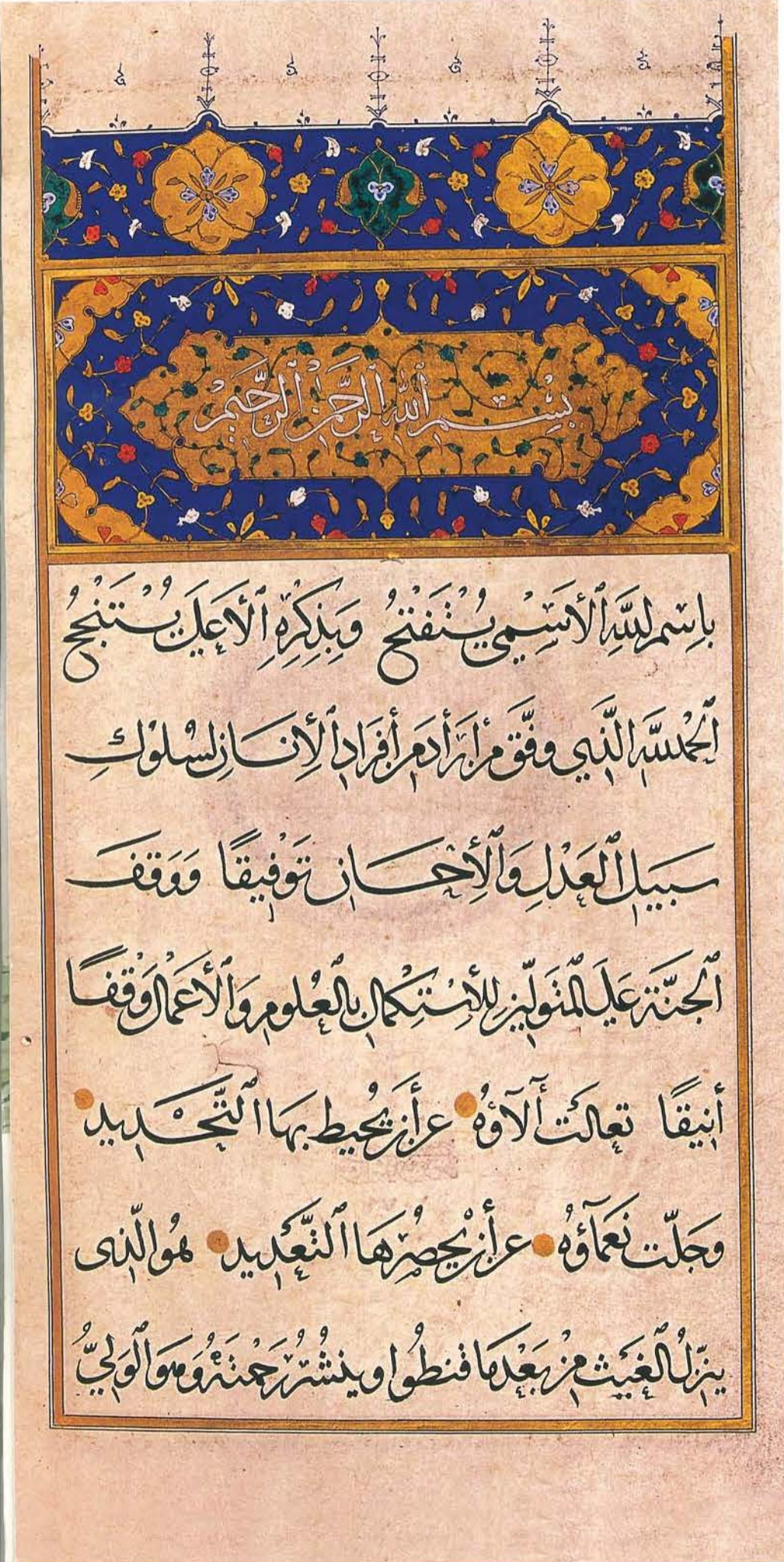
Fatih Vakfiyesi'nin birden fazla nüshası bulunmaktadır. Bu vakfiyelerin başlıca dikkat çeken nüshaları şunlardır:

1-Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'ndeki (nr. 1074) vakfiye. 1950'de Londra'da sergide iken Fatih'in tuğrası ile kadî hükümünün yer aldığı baş tarafından bir kısmın kesildiği belirtilen vakfiyenin aslı Arapça'dır. Fatih'in bizzat tescil ettirdiği kabul edilen vakfiyenin tam metni Türkçeye yeni çevrilmiştir.³

Fatih Vakfiyesi'nin cilt kapağı.

The binding of the Fatih Foundation deeds.

VGMA, Kasa nr. 1373/1



2-Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki (nr. 16/1141) vakfiye. Fatih'in vakfiyesinin en önemli nüshalarından birisidir. Tahsin Öz tarafından hazırlanan tıpkıbasımı, Alman Arkeoloji Müzesi tarafından bastırılmıştır.⁴

3- Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki (Kasa, nr. 1373/1-1) Türkçe Vakfiye. II. Bayezid zamanında Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Çeviriyazı ve tıpkıbasımıyla birlikte Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından neşredilmiştir.⁵

4- Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ndeki (nr. 1872) Arapça Vakfiye. Fatih'in en eski vakfiyelerinden birisidir. Rulo halindeki vakfiyenin baştarafından önemli bir kısmı eksiktir. Rutubetin de etkisiyle tahrip olan vakfiye, bakım aşamasında olduğu için görülmüş ancak üzerinde çalışma yapılamamıştır. Tercümesi üzerinde yapılan incelemelere göre muhtevası ve özellikleri itibarıyla bazı farklılıklara sahiptir.⁶ Vakfiye muhteva bakımından Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'ndeki vakfiyeden daha önemli bulunmaktadır.⁷ Bazı araştırmalarda ise bunun tetkike muhtaç olduğu belirtilmektedir.⁸

5-Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ndeki (nr. 2182) Türkçe Vakfiye. Hattı, tezhibi ve cildi itibarıyla Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki vakfiyeyi andırmaktadır. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadîme Arşivi'ndeki vakfiyenin eksik ve ilk hazırlanan nüshası gibi kabul edilmektedir.⁹

6- Bunlardan başka, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi ile Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı'nda da Fatih vakfiyesinin kopyaları, özetleri ve daha sonraki tarihlerde yazılmış nüshaları bulunmaktadır.¹⁰

Vakfiye sayısındaki fazlalığın en önemli nedenlerinden birisi, zamanla külliyenin ihtiyaçlarının artması buna paralel olarak yeni gelir kaynaklarının bağışlanması ve gelişen duruma göre vakfiyenin yeniden düzenlenmesidir. Vakfiyelerin tarihi değerini ve yeni düzenlemeleri tespit edebilmek için karşılaştırmalı bir çalışmaya ihtiyaç vardır.

Orijinal vakfiye, II. Bayezid döneminde Türkçe'ye tercüme edilen vakfiye ile temelde aynı olduğu ve dârüşşifâ ile hükümlerde farklılığa rastlanmadığı için, dârüşşifâ bilgileri Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki Türkçe vakfiyeden alınmıştır. Böylece, dârüşşifâ hükümlerinin belge değerini o dönem tercümesiyle yansıtılması tercih edilmiştir.

Vazâif-i Dârüşşifâ

Ol pâdişâh-ı kâmkâr bu vech üzere nesr-i dürr-i âbdâr buyurdular ki dârü's-şifâ için vakıf-ı ahvâl-i nabz-ı marîz, ilm-i teşrihde sâhib-i ilm-i arîz, fenn-i tub ve kânûn-ı şifâda fâ'ik iki tabîb-i mücerreb-i hâzık ta'yîn oluna. Tâ ki her biri küll-i yevm ikişer defa dârü's-şifâda derd-i bî-devâ-yı kazâdan hasta-hâtır ve dârü's-şifâ-yı mekârim-i pâdişâhiden izâle-i emrâz idecek habb-i şifâ-bahş-ı atıyyâta müterakkıb u muntazır derd-mend ü muhtâc ve arzû-mend-i devâ vü ilâç olan marzâ-yı müslimîni tefakkud ile takayyüd idüb kütüb-i tayyibe-i tbbiyede beyân olunan ilâc-ı münâsibi ile mu'âlece itmekde



sa'y-i belîğ ve min gayr-i müsâhele edâ-yı hıdmet-i lâzimesinde cehd-i bî-dirîğ eyleyüb bu mukâbelede vakf-ı şerifden her biri küll-i yevm yirmi akçe vazîfeye mutasarrıf olalar. Ve bir merd-i sâlih dîndâr dârü's-şifâda emîn-i sarf ta'yîn oluna. Tâ ki marzânın muhtâc olduğu agdiye vü eşribeden vekilül-harc zahîre vu'tâd olmak için iştirâ ve a'dâd eyledüğü eşyâyı min gayr-ı tebzîrin ve taktîr muhtâc oldukca kilârdan ihrâc eyleye. Bu mukâbelede vakf-ı şeriflerinden yevmî dört akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Ve bir merd-i müstakîm ehl-i hibre vü vukûf vekil-i harc olub levâzım-ı dârü's-şifâyı iştirâ ve emîne teslim ve hıdmet-i marzâyı cümle umûrundan takdîm eyleye. Bunların dahi vazîfe-i mu'ayyeneleri yevmî dört akçe olub emîn ve vekil-i harcdan her biri vakf-ı şerifden küll-i yevm dörder akçeden iki merd-i ârif yevmî sekiz akçe vazîfeye mutasarrıf olalar. Ve bir kehhal-i hâzık vâkif-ı ilâc-ı muvâfık ta'yîn olunub vakf-ı şerifden vazîfesi yevmî sekiz akçe ola. Tâ ki ol merd-i sâhib-hazâkat râmî-i hadak-ı basâret re'y-i müntri ayn-i hikmet ve tedbîr-i dil-pezîri mahz-ı isâbet olmağla vecâ'-ı ayna mübtelâ olan müslimîne mu'alecede sarf-ı makdûr ve bezl-i meysûr itmekle vâkif âli-cenâba ücûr-ı gayr-i mahsûr hâsil ola. Ve bir üstâd cerrâh ta'yîn olunub anun dahi vakf-ı şeriflerinden vazîfesi küll-i yevm sekiz akçe ola. Tâ ki ol hûner sâhibi rızâ-yı Hakk tâlibi, li-vechî'llâh muhtâc-ı ilâc olan müslimîne hıd-

met ve vâkif-ı kerîmü's-şâna âmme-i halkdan du'âyı hayr isticlâbına bezl-i dikkat eyliye. Ve şart buyurdular ki, eğer tabîbdür, eğer cerrâhdür, eğer kehhaldür, muhtâcîn için vakf-ı şerifden tedârük olunan edviye-i müfred vü mürekkebeyi ancak dârü's-şifâyâ dâhil olan âdeme sarf eyleyüb hâric-i dârü's-şifâda olanlara devâ göndermeyeler. Ve bir ferd-i kâmil-i mücerreb ta'yîn olunub kârrî-i eşribe vü ma'âcin ve akrâs ü eyâricât tabhı olub ve bi'l-cümle marzâ-yı müslimîn levâzımını tedârüke himmet ve şart-ı vâkif-ı kerîmü's-şâni ri'âyeti cânına minnet idüb vakf-ı şeriflerinden yevmî altı akçe vazîfeye mutasarrıf ola. Ve bir merd-i sâlih emîn-i mahzen olub dârü's-şifâ mahzenine dâhil olan edviye vü eşribenin ve sâ'ir muhtâcün-ileyh olan esbâb ü eczânın hâfızı olub küll-i yevm bâb-ı mahzeni nâzır-ı vakf ve tabîb-i dârü's-şifâ huzurunda, yâhüd kâ'im-makâmları huzûrunda açub tabîb emri ile marzâyâ lazım olan eşribe vü edviyeyi taksîm ve ta'yîn-i tabîb muktezâsı üzre mübâşirine teslim eyledikten sonra bâb-ı mahzeni iğlâk ve cümlelerin ittifâkı ile hatm olunub "fe-enteşirü" mazmunu ile mübâşeret ve şart-ı vâkif-ı kâmilî yerine getürmeğe himmet ü mübâderet eyleyüb vakf-ı şerifden vazîfesi küll-i yevm dört akçe ola. Ve dârü's-şifânın iki merd-i sâlih tabbâh-ı ta'âmı olub küll-i yevm tabîb ma'rifetiyle, [Mısra']: Ki sâlik-i bî-haber be-nevdez râh ü resm-i menzilhâ

Fatih Vakfiyesi.

Fatih Foundation deeds.

VGMA, Kasa nr. 1373/1-1,
vr. 1^b-2^a

Fatih Vakfiyesi.

(yan sayfa)

Fatih Foundation deeds.

(On the facing page)

TIEM, nr. 2182,
vr. 1^b

“Nesr: berg-i hazân gibi çehre-i zerd ile mübtelâ-yı hezâr derd olan müstahıkk-i merhamet emrâz-ı muhtelif-i kazâdan za'if ve me'yûsü'l-ilâc derd-mend-i muhtâca kavt-ı kuvvet-i hayât olmak için gidâ tabh eyleyüb huzûr-ı marîza ihzâr ve ol bîmârın riş-i dil-i mecruhına tîmâr ve tatyib-i kalb-i mecrûhına sa'y-i bî-şûmâr eyleyüb bu iki tabbâhın vakf-ı şerîfden vazifeleri yevmî üçer akçe olmağla küll-i yevm vakf-ı şerîfden altı akçe vazifeye mutasarrıf olalar. Ve bir kimesne dârü's-şifânın bevâbı olub vakt ü zamânıyla bâb-ı dârü's-şifâyı açub, kapayub hâricden bir feridin marzâ meclisine duhûlüne ve dârü's-şifâda beytütetine rızâ virmeyüb vakf-ı şerîfden yevmî üç akçe vazifeye mutasarrıf ola. Ve umûr-dide ve kâr-âzmûde acz ü keselden hâlî, hîdmet-i marzâyı inkârdan tab'ı âlî iki kimesne marzânın hîdmetine ta'yîn oluna. Tâ ki âteşdân-ı kazâ vü kaderde sûhte-hâtır ve şerbet-hâne-i eltâf-ı sultaniyyeden kâse-i âb-ı hayât-ı iltifâta muntazır olan marzânın ağdiye vü eşribesin ihzâr ve pürüş-i hâtır-ı marzî hemîşe tekrâr ve bast-ı fûrûş ve gasl-i siyâb ve kens-i menâzil ve reşş-i mâ'-i bârid itmekle gubâr-ı hâtır-ı marzî zâ'il idüb bunun emsâli kayyım ve ferrâş hîdmetlerini te'âtî idüb vakf-ı şerîfden her biri üçer akçeden küll-i yevm altı akçe vazifeye mutasarrıf olalar. Ve bir merd-i âkıl her hîdmete kâbil kimesne vakf-ı şerîfin mâhiyü'n-nukûşu olub her ân ve her zamân etrâf-ı bikâ'-i şerîfeye nigerân olub eger câmi'-i şerîfdür, eger medâris ü tetimmâtdır, eger dârü'ta'lim ve imâretdir, divârlarını ba'zı herzeğerdlerin nakş ü tesvîd ü telvisinden hıfz hîdmeti ile mukayyed olub vakf-ı şerîfden bu mukâbeled e küll-i yevm iki akçe vazifeye mutasarrıf ola. Hâsılı dârü's-şifâyâ müte'allık olan huddâm-ı kirâmın vazifeleri küll-i yevm tamâm yüz akçe ola. Zâ'id ü nâkis olmaya. Ve ol sâhib-i kerem, ma'den-i ulûvv-i himem dârü's-şifânın eşribe vü ağdiye ve sâ'ir levâzım-ı edviyesine vakf-ı şerîflerinden küll-i yevm iki yüz akçe ta'yîn buyurdılar. Mütevellî-i vakf-ı şerîfleri her cüz'-i lâzımı zamanı ile, sükker ve anun emsâli, tamâm-ı senede bulunması müte'azzir olan eşyâyı vakt ü avâmî ile alub, emîn-i mahzene teslîm eyleyüb bâlâ-yı kitâbda bast ü tafsîl olunan vech-i meşrût üzre tamâm-ı senede min gayri tebzîrin ve taktîr sarf oluna. Ve ol nehr-i sâ'il, nehr-i sâ'ili revâ görmeyüb şart buyurdılar ki haftada bir gün nâzır ve tabîb ve kâtib dârü's-şifâda seherî cem' olub “et-tubb li'l-mülûki” fehvasınca pây-taht-ı sultânide menâzilinde sâhib-i firâş olub ba'zı edviye-i münâsibe tedârükine kâdir olmayub menziline tabîb da'vetinden âciz ü kâsır olan müs-limîn tarafından gelüb mürâca'at ve ol sâhibü'l-hayrâtın anbar ve kilârından istid'â-yı inâyet idenlerden vakf-ı şerîfleri dirîğ olunmayub “lâ-serefe fi'l-hayr” kerem-i şâmilleri âmme-i enâma vâsıl olmağla sâhibü'l-hayra ecr-i azîm hâsıl ola. Ve şart buyurdular ki, eğerçi hâne-i pür-nakşdır, sarây-ı cihân-velî kitâbeleri “küllü men aleyhâ fân” dârü's-şifâda ecel hulûli ile dâric-i medâric-i rahmet-i Rahmân olan mevtânın vârisleri bulunur ise muhallefâtı, kalîl ü kesîr, celîl ü yesîr veresesine teslim oluna. “El-hakku ehakk in yettebi'ü” vârisi

olmayanların muhallefâtı nâzır ve tabîb ma'rifetiyle zabt olunup mesâlih-i dârü's-şifâyâ sarf oluna. Ve vakf-ı şerîfleri rey'inden techîz-i mevtâ için küll-i yevm beş akçe ta'yîn buyurdılar, kîse-i mâl-ı vakfda müctemi' olub nâzır-ı vakf bir ki[me]se[ne] dahl itdirmeyüb lâzım oldukca bilâ-tazyîk velâ-taktîr dârü's-şifâda vefât idenlerin techîz ü tekfîni levâzımına sarf eyleye...

Edirne / II. Bayezid Vakfiyesi

Edirne'deki II. Bayezid Külliyesi'e ait vakfiye-nin üç nüshası vardır. Bunların en eski tarihli külliye-nin inşasından bir sene önce hazırlanan 892 (1487) yılına ait Arapça vakfiyedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan (nr. 1379/8) vakfiye külliye-nin ilk tasavvuruna göre hazırlanmıştır. Dârüşşifâ'dan da çok kısa ve genel ifadelerle bahsedilmektedir.

II. Bayezid Külliyesi'nin ikinci vakfiyesi 895 (1490) tarihli Türkçe olanıdır. İstanbul Belediyesi Atatürk Kütüphanesi Muallim Cevdet yazmaları arasındadır (nr. O.61). Tayyip Gökbilgin'e göre vakfiye-nin aslı Arapça tanzim edilen ikinci vakfiyedir. II. Bayezid'in emriyle Türkçe'ye çevirilmişdir (kasa nr. 1379/1-1). İkinci bir nüshası henüz bulunamayan bu Türkçe suret resmî ve orijinal vakfiyedir.

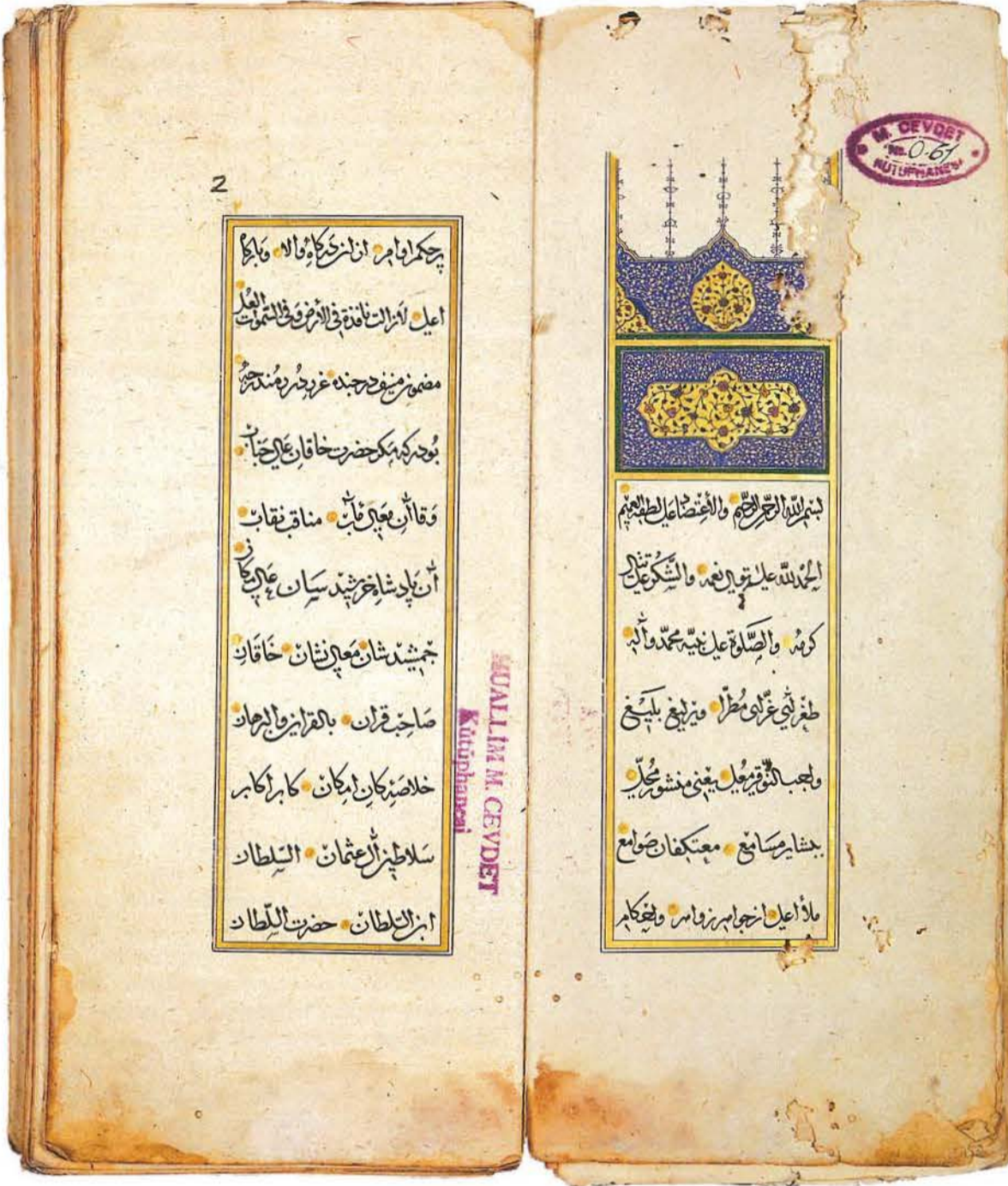
Üçüncü vakfiye 898 (1493) tarihli ve Türkçe'dir. Bu vakfiye-nin aslı Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde olup (kasa nr. 1380/151) istinsah edilmiş üç sureti vardır. Bunlar Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ndeki 913 (1507) tarihli, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki 1214 (1799) tarihli nüsha ile Edirne Selimiye Kütüphanesindeki nüshadır.¹¹

Tayyip Gökbilgin, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi'ndeki vakfiye-nin çeviri yazısı ve tıpkıbasımını, Osmanlı Arşivleri'ndeki 898 tarihli vakfiye-nin 913'te istinsah edilen nüshasının da çeviri yazısını yayınlamıştır.¹²

Dârüşşifâ ile ilgili bölüm İstanbul Belediyesi Atatürk Kütüphanesi'ndeki vakfiyeden alınmıştır.

Dârüşşifâ

Ol hâkân-ı feryâd-res ve sultân-ı İsa-nesef lâzâle bi-zulâl-i âb-i hayât-i mükremâtih müzîlen limelâl-i kull-i galîl ve kelâl-i küll-i kalîlin ve âflîn âmme-i zu'âfâyâ inâyet-i husrevânesi muktezâsı üzerine şöyle şart itdi ki mezbûr bîmâristânda her maraz-ı ejder-girdâr sığâr ü kibârdan her ne ki var fukarâ'-i dîndâra timar itmek için üç tabîb-i şefîk ta'yîn idüb biri üstâdkâr-ı hazâkat-disâr ve her bâbdan âdâb-ı hîdemât-ı tabâbeti mü'eddî kılmakda erîb ü edîb bir mahîr tabîb re'is ihtiyâr oluna. Ve ol dahi âdet-i müte'arife üzerine uhdesinde olan cümle hîdemâtı kemâl-i emânet ve diyânet üzerine istikâmetle mü'eddî kılib hîzmeti mukabelesinde yevmî otuz akçe ulûfe ta'yîn itdi ki ayda dokuz yüz akçe virile. Ve bâkî iki tabîb dahi âdet üzerine kendülere tefvîz olunan hîdemât-i mezbûreyi re'islerine mürâca'at idüb anın müşâveresiyle istikâmet ve emânet üzerine hiyânetden ictinâb idüb mü'eddî



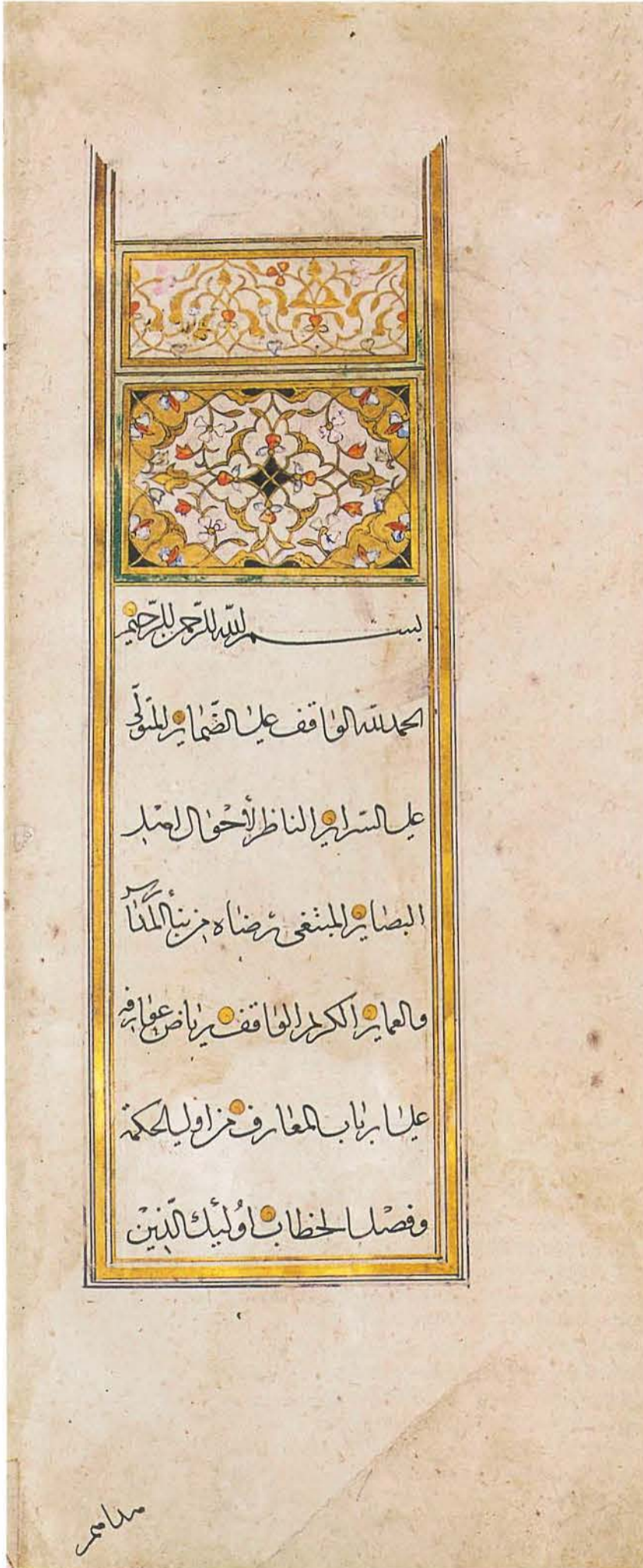
Edirne / II. Bayezid Vakfiyesi.

Bayezid II Foundation deeds/ Edirne.

Istanbul Belediyesi Atatürk Ktp., Muallim Cevdet Yazmaları, nr. O.61, vr. 1^b-2^a

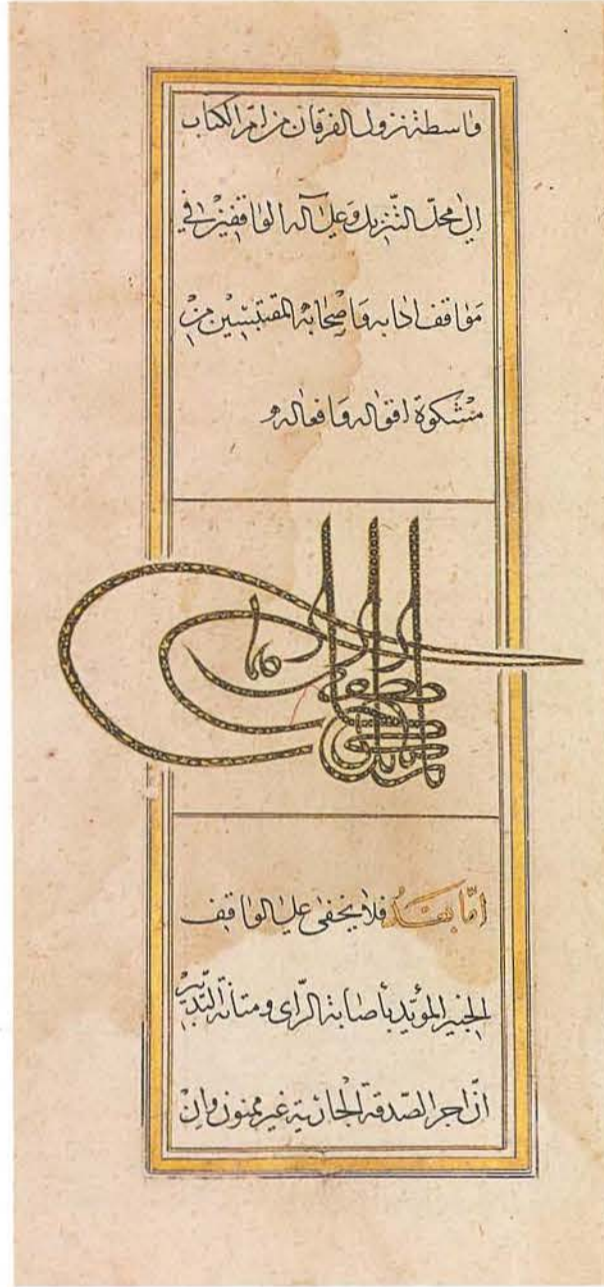
kılalar, mukabelesinde yevmî onar akçe ulûfe ta'yîn itdi ki her birine ayda üçer yüz akçe virile. Ve dahi ol hazret-i hâkân-ı dūr-bîn ve nūr-uyûn-ı a'yân-ı selâtin kehhala'llâhu bi-envârî'l-yakîn basara basâratihi ilâ yevmî'd-dîn şöyle şart itdi ki mezkûr dârü's-şifâda iki kehhal-i kâmil teşrîh-i tabakât-ı uyûnda tabaka-i a'lâda fâzıl ve izâlet-i sebil-i sebil mesâlikinde istikâmetle sâlik ve âlât-ı meyl ve mil isti'mâl melekesi memâlikine mâlik âdet-i mu'tâde minvâli üzerine cümle hüdâmât-ı kehhalini ekîd-i diyânet ve mezîd-i mahâretle mü'eddî kılalar, her birine hizmetleri mukâbelesinde yevmî yedişer akçe ulûfe ta'yîn itdi ki ayda her birine ikişer yüz onar akçe virile. Ve dahi ol hayrât-ı şifâ-i küll-i cerâhât ca'ala'llâhu bi-hasenâtihi ecsâd-ı hussâd-ı sa'âdete mecrûhaten ve meslûhât-i a'zâ-i ebdânihim meşrûhaten şöyle şart itdi ki mezbûr dârü's-şifâda iki nefer cerrâh-ı gayr-ı mecrûh ol amelde hazâkatleri meşhûr ve mahâretleri meşrûh üstâdlar ki

ecnâs-i cerâhât timar emrinde cidd-i belîğ ve sa'y-i bî-dirigle bezl-i cehd idüb şol ki hüdâmât-i cerâhîndir, bilâ-ihmâl ve lâ-imhâlin diyânet üzerine mü'eddî kılalar, her birine hizmetleri mukâbelesinde yevmî yedişer akçe ulûfe ta'yîn itdi ki vilâdet-i her şehrdede her birine ikişer yüz onar akçe virile. Ve dahi ol sultân-ı hasenât-râyât ca'ala'llâhu âyât-i hayrâtihi merkûmeten alâ safâhât-i sahâyifi'l-eflâk şöyle şart itdi ki mastûr dârü's-şifâda olan dahl ve harc ve yazılmak için bir emîn kâtib ki hisâba kâdir rûznâmede her rûz dahli ve harcı furuş ü busut ve âmme-i evânî vü âlât ve sâyir edevât ve her bâbdan esbâb-ı alâ mâ-hüve-aleyh tafsilen ve icmâlen kayd idüb sünen-i hasene seneni üzerine şol ki hüdâmât-i kitâbetdir kemâyen-bagî hiç vechile kusûr komayub yazub vakt-i muhâsebede istikâmetle hisâb vire, hizmeti mukâbelesinde yevmî dört akçe ulûfe ta'yîn itdi ki her şehrdede vilâdetinde yüz yirmi akçe virile. Ve dahi ol sultân-ı



münifü'z-zât nazîfû's-sîfât kâna'llâhu nâsîrahû ve sâne ani't-tagayyûra ânâsîrahû şöyle şart itdi ki, mezbûr dârû's-şifâda ikâmet-i alilin için dört nefer kayyûm talâkat vechile her marîza mülâkat idüb leylen ve nehâren sırren ve cehâren umûr-ı zarûriyye-î tabî'iyeye müte'allık hîdemâtda hiç vechile tehâşi itmeyüb âmme-i bîmâristân kayyûmları uhdesinde olan hîdemâtı alâ mâ-yenbagî diyânet ve istikâmetle ikâme idüb kusûr komayalar mukâbelesinde yevmî dördüne on iki akçe ulûfe ta'yîn itdi ki her birine yevmî üçer akçeden her vilâdet-i şehrde doksana akçe virile. Ve dahi ol şehriyâr-ı şâfiyû'l-meberrât-ı vâfiyû'l-hayrât lâ-zâlet hasenâtihi ahlâ mimmâ yubrizehû'n-nahl fi's-sa'fat ve yubrizehû'n-nahlu fi's-şegafât şöyle şart itdi ki mezbûr darû's-şifâda eşribe vü ma'âcîn ve müreb-biyât ve sâ'yir cevârişât ve akrâs ve âmme-i mürekkebât terkîb-i tertîb-i mühimmâtü ve edviye-i müfredde dakki ve sahki ve anlara müte'allık cümle hîdemâtda mahir bir kavî heykel-i çâbük-dest kimesne ki, âdet-i müte'ârise minvâli üzerine edviye-küb ve mürekkebât tertîb âdâbına müte'allık âmme-i hîdemât ki, uhdesindedir, istikâmetle bilâ-imhâlin ve lâ-ihmâlin mü'eddî kıla, tertîb-i eşribe ve terkîb-i ma'âcîn hîdemâtü mukâbelesinde yevmî dört akçe ve edviye-küblük hîdemâtü için yevmî iki akçe, cümle yevmî altı akçe ulûfe ta'yîn itdi ki her ayda yüz seksen akçe virile. Ve dahi ol sultân-ı ârif mesârif-i hasenât lâ-zâlet hîdemât-i hayrât-ı mas-rûfâtı sarrâfen ârifin fi tasarrufâtı şöyle şart itdi ki: mezbûr bîmarhanede bîmarlar tîmarlarına müte'allık her bâbdan esbâb almağa emîn ve mü-edeyyin sâhib-i vukûf istikâmetle mevsûf bir vekil-i harc ki, edviye ve a'sâb ve sâ'yir edevât ü a'vâd bey' ü şîrâsı emrinde alâ rû'ûsi'l-eshâd ma'rûf kimesne vekil-i harçlık hîdemâtını âdet-i müte'ârise üzerine hîyânetden ictinâb idüb siyânet ve diyânetle mü'eddî kıla ve mukâbelesinde yevmî dört akçe ulûfe ta'yîn itdi ki ayda yüz yirmi akçe virile. Ve dahi ol melik-i temâmet-i memâlik-i hasenât lâ-zâle mâliken hazâyinü'l-berr ve künûz-i külli's-sa'âdat şöyle şart itdi ki mezbûr dârû's-şifâ kîlârına müte'allık âdet-i müte'ârise üzerine hîdemâtü mü'eddî için bir emîn-i sîdk-âyin kîlardâr ki uhdesinde olan kîlardârlık hîdemâtını ve her bâbdan esbâbın zabt ü hîfz âdâbını diyânetle siyânet siyânet idüb hîyânetden gereği gibi ictinâb üzerine mü'eddî kıla, mukâbelesinde yevmî dört akçe ulûfe ta'yîn itdi ki, ayda yüz yirmi akçe virile. Ve dahi ol Sultân Süleymân-ı sâni lâ-zâlet ravâtib-i mevâid-i besât-ı ni'amihî mabsûtatan bi'l-manni's-Samedâni ke-mevâid-i halîl-i celîlû'r-Rahmâni şöyle şart itdi ki: mezbûr bîmarhane matbahında etubbâ-i mezkûre her marîzin marazına mülâyim matbühât-dan ne emr iderse vaz'-ı matbû' üzerine tabh idüb hulviyyât ve humûzât-dan her ta'âmın envâ'ını ahsen-i vücûh tabhla bişürmeğe kemâ-yenbagî kâdir nazîfû'l-hisâl pâkîze-amel iki nefer üstâd aşçı âdet üzerine aşçılar uhdesinde olan cümle-i hîdemâtü pâklik ve çâlâklikle mü'eddî kîlalar, mukâbelesinde yevmî altı akçe ulûfe ta'yîn itdi ki her birine yevmî üçer akçeden ayda doksana akçe virile. Ve dahi ol pâdişâh-ı pâk-i'tikâd-ı muhezzebû'l-

ahlâk lâ-zâlet sâhate hasenâte mutahharaten mine'l-keder ale'l-ıtlâk şöyle şart itdi ki mezbûr dârü's-şifânın zâhirin ve bânın süpürüb pâk itmek için bir munazzaf-ı munazzafü'l-ef'âl ferrâş-ı hoş-hisâl şol ki hidemât-ı ferrâşındur, senen-i sünen-i hasene üzerine pâklikle mü'eddî kıla, mukâbelesinde yevmî üç akçe ulûfe ta'yîn itdi ki ayda doksan akçe virile. Ve dahi ol pâdişâh-ı pâk-dîn nazifü'l-hisâl sâna'llâhu ezyâde melâbise hasanâti an kederi'l-maşûbât ve dereni'l-mekrûhât şöyle şart itdi ki mezkûr dârü's-şifâda mu'attalın ve dimağı muhtelînin melbusâtın ve fi'l-cümle tathîre muhtâc olan esbâbın her vakt ki hâcet mess ide, te'hîri câ'iz görmeyüb fi'l-hâl bilâ-ihmâl bir kâdir kavî câme-şûy ale'd-devâm istikâmetle câme-şûyluğa mûte'allık hidemâtu mü'eddî kıla, mukâbelesinde yevmî üç akçe ulûfe ta'yîn itdi ki ayda doksan akçe virile. Ve dahi ol melik-i fatih-i ebvâb-ı hayrât be-mefatih-i'l-hasenât lâ-zâlet ebvâb-ı müberrât maftûhâten li'l-mühtedîn ve merdûdeten ale'l-mu'tedîn şöyle şart itdi ki: mezbûr dârü's-şifâ kapusunda bir kavî-heykel kapuci âdet-i mûte'arife minvâlince ol hizmete mûte'allık umûr âdâbını ri'âyet ve kemâl-i siyânetle mîrsâd-ı zabt-ı evânî ve vesebât-ı te'addiyât-ı cünûn-ı cuvâniye her bâbda mutarassıd olub uhdesinde olan hidemâtu alâ hüve'l-lâyık min cemî'i't-tarâyık ikâmet bâbında istikâmetle kâ'im olub mü'eddî kıla, mukâbelesinde yevmî üç akçe ulûfe ta'yîn itdi ki ayda doksan akçe virile. Ve dahi ol hâkân-ı İsa-nesîm Sultân Süleymân-ı vesîm tayyibü'llâhi meşâmme ehli'l-islâm bi-fevehâti hayrâtihi ve nefehât-ı mebrâtihi şöyle şart itdi ki: mezbûr dârü's-şifâda tîb-i ahlâkla mevsûf bir buhûri sabâh ü revâhda serâh ve revâhile ol merâh-ı ervâhda buhûra mûte'allık umûri mahâretle yerine getürüb ve hizmet-i âbrîziyi tahâret ü nezâfetle mü'eddî kıla, hizmeti mukâbelesinde yevmî üç akçe ulûfe ta'yîn itdi ki ayda doksan akçe virile. Ve dahi ol hâkân-ı hümâyûn-ı Süleymân-âyîn bâ-re'y-i rasîn ve tedbîr-i metîn lâ-zâlet sâhat hasenâti masûneten an tataruk-ı keydi'l-mâkirîn şöyle şart itdi ki: ol menâzil-i sıhhat ve mahâfil-i kavâfil-i selâmetde mezbûr tabîb-i lebib şol âdâb üzerine olan alilîn mu'alecesine iltizam ide ki vâkı'a marîz fakîr sükânâsîr fûrûmânde ve dermânda mu'tel veyâ muhtelül'-mizâc ve efânîn ü kavânîn-i tîb minvâlince kâbilül'- ilâc olanlardan ola, bu vasıfla mevsûf belâyâ mübtelâyı mezkûr tabîb-i erîb hazâkat ve kemâl-i ferâset ve fazl-ı kiyâsetle emrâzını teşhîs idüb evsâf-ı mezbûre üzerine marîz idüğünü ma'lûm itdükde fi'l-hâl ol buk'a-ı mübâreke hademesine buyurub her biri uhdesinde olan hidemât-ı mebrûrei diyânet ve sıyânetle mü'eddî kılalalar ve ammâ şollar ki tana'um-ı ni'âm-i mürebbiyât hevâsı sevdasıyla ta'allül ü temâruz idüb telbîs idenleri kabûl itmeyeler ve ağıniyâya edviye-i müfrede ve mürekkebe ve sâyir ma'âcîn ve mürebbiyât ve meşrûbâtdan virmeyeler. Ve dahi ol mazhar-ı envâr-i ilâhî ve mazhar-ı âsâr-ı şehinşâhî lâ-zâlet kanâdilül'-arş maşrikâten min işrâkâti hayrâti'l-lâ-mütenâhî şöyle şart itdi ki: ol medârât-ı sa'âdât-ı dârü's-şifâda cümle yandurulan kanâdil ve zeyt ve



çerâk yağı bahâsı ve cüz'î mühimmât tehyi'esi masârîfı için yevmî üç akçeden ayda doksan akçe sarf oluna. Ve dahi ol hâkân-ı âli-himem-i me'âlî-şiyem lâ-zâle müzeyyilen bi-zulâl hasanâti'l-müsebbileti fi sebil-i Rabbihî sû'âl-i küll-i alil ve melâl-i küll-i kelil şöyle şart itdi ki mezbûr dâr-ı sıhhat ü selâmetde ale't-tevâli fi cemî'ü'l-eyyâm ve'l-leyâlî cümle-i me'kûlât ve âmme-i matbûhât ü meşrûbât mine'l-hulviyyât ve'l-humûzât-ı mürebbiyât ve reçalıyyât ve sâyir edviye-i müfrede ve mürekkebe mesârîfına yevmî iki yüz akçe sarf olunub ayda altı bin akçe harc oluna. Ve dahi ol hazret-i hâkân-ı vâkıf-ı avâkıb-ı umûr lâ-zâlet şerâyit-i hasanâti masûnetin beyne'l-cumhûr bi-sıyâneti zi'l-diyâneti an tetâvül yede't-tagayyur ve'l-hiyânet şöyle şart itdi ki: evkâf-ı mezbûre zevâyidinden bi-vechin mine'l-vücûh kalil ve kesîr kâyinen min kâne hiçbir ehada virilmeye, mütevelliler mührü ile emîn yirde mazbût ü mahfûz dura, vakt-i hâcetde rakabeye harc oluna. Ve kim ki şart-ı mezkûra muhâlif tasaruf ide meharrime mürtekib olub zulm itmiş ola "elâ la'netü'llâhi ale'z zâlimîn.

II. Bayezid'in Tuğrası.

Bayezid II's monogram.

Edirne / II. Bayezid Vakfiyesi,

VGMA, Kasa nr. 1385/151, vr. 5^b

Edirne / II. Bayezid Vakfiyesi.
(yan sayfa)

Bayezid Foundation
deeds / Edirne
(On the facing page)

VGMA, Kasa nr. 1385/151, vr. 1^b



Haseki Vakfiyesi.
Hascki Foundation
deeds.
TIEM, nr. 2194,
vr. 1^b-2^a

"Lemmâ kâne hâze'l-kitâbi'l-vakfi şer'iyen
"Ve cemi' şerâiyit's-şer' fihi mer'iyen
"Ve an külli'l- kavâdihi ariyyen
"Fe-evhâ'llâhu li-hatmihi't-târih
"hüve vakfün sahihan şer'iyen."

Haseki Vakfiyesi

Haseki Külliyesi'nin Arapça tanzim edilen üç vakfiyesinin aslı da Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'ndedir. Bu vakfiyelerin en eski tarihli 947 (1540) yılına aittir (TIEM, nr. 2191). Sanatkârâne bir cildi olan vakfiyenin ilk sayfalarının süslemeleri (vr. 1^b-2^a) Kanûnî devri tezhib sanatının güzel örneklerinden kabul edilmektedir. Bu Vakfiye hazırlandığı sırada henüz dârüşşifâ inşâ edilmediği vakfiye de dârüşşifâdan bahsedilmemektedir. Vakfiyenin istinsahı Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan vakfiye defterinde yer almaktadır (defter nr. 608/23, sayfa 213 vd.).

Haseki Külliyesi'nin ikinci vakfiyesi 958 (1551) tarihli (TIEM, nr. 2194). Dârüşşifâ ile ilgili hükümlere etraflıca yer verilen vakfiyenin bir sureti Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki 608/23 numaralı deftere çıkarılmıştır (s. 222 vd.).

أحسن كلام يعنون به المقال وأمين كرمي
بذلك أمروني إن جمد الله الملك المتعال
وثناء ذي العظمة والجلال الذي أخرج
الكائنات بقدرته القاهرة بلا مثاله
وأخرج المصنوعات حسب إرادته الباهرة
من غير قانون ينقيه ومقدره أرحم الكون علي
المنطق الفائق وشيخه جارج الوجود علي
النظام الرايون وأفاض بديع نعمة علي كل ما

Haseki Hürrem Sultan Külliyesi'nin üçüncü vakfiyesi ise 964 (1556) tarihli (TIEM nr. 2193; Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bir kopyası bulunmaktadır. [defter nr. 608/23 s. 235 vd.]

Nimet Taşkiran, Haseki Hürrem Sultan Külliyesi'nin 964 (1556) tarihli ikinci bir vakfiyesinden söz ediyorsa da (TIEM nr. 2193) müze yetkililerinin sözü edilen vakfiyenin Kudüs'teki vakıfla ilgili olduğu inancıyla araştırma salonuna çıkarılmasına gerek görmemeleri üzerine tarafımızdan incelenme imkânı bulunamamıştır.

Haseki Vakfiyesi'nin kütüphanelerde değişik kopyaları varsa da konumuz açısından orijinaline ulaşma imkânımız olduğundan istinsahlar üzerinde durulmamıştır.¹³

Dârüşşifâ ile ilgili hükümler 958 (1551) tarihli vakfiyeden alınmıştır.¹⁴

Dârüşşifâ

Vakfı yapan hanım Efendi hazretleri hastahane çalışmak üzere iki uzman ve işinin ehli olan zeki olmakla tanınmış, gayet nazik, güler yüzlü ve feraset sahibi tıp ve hikmet kanunlarını bilen, bu

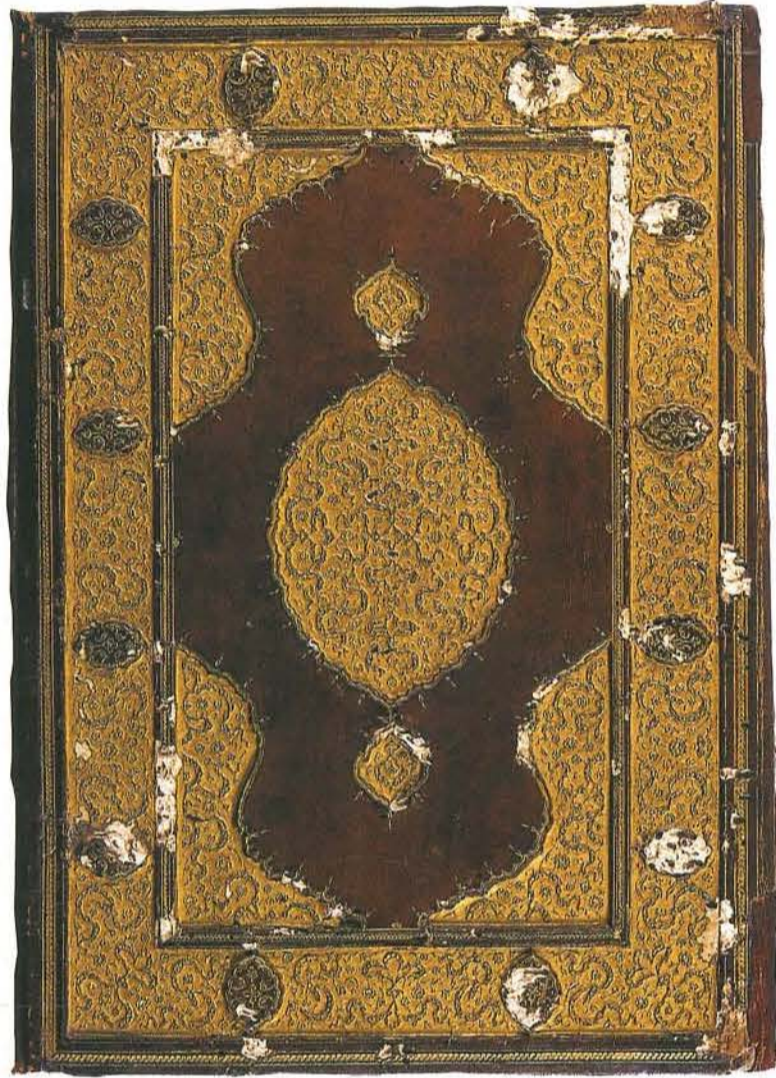
iki alanda her türlü meseleye vakıf bütün ayrıntılarıyla olayları bilen, hastaların ruh hallerini kavrayan, her türlü ilaç yapımında bilgi sahibi, becerikli olan, şurup ve macunların imalinde deneyimli, hastalara karşı yumuşak, hastanın halinden anlayan gördüğü tıbbî vakalarla bilgilerini geliştirmiş, alanında lazım olan bilgi ve tecrübeye zaman içinde sahip olmuş kimseler olmalı. Bu doktorların her biri yumuşak kalpli, mükemmel ahlâklı, güzel huylu, endişeden uzak, iyi iş yapar, ince kalpli, uysal, akraba ve yabancı ayırımı gözetmeden herkes hakkında iyilik isteyen, herkesin en yakın velisi gibi davranan, tatlı dilli, hoş sözlü, güler yüzlü olmalıdır. Hastalardan her birine candan dost gözüyle bakmalı, onları asık suratla değil, güler yüzle karşılamalıdır. En ufak bir sertlik ve asık surat yapmamalı, hastalara karşı nefret uyandıracak söz söylememelidir. Zira hastaya karşı söylenecek en küçük kırıcı söz dahi bazen büyük bir hastalık ve sıkıntıdan daha ağır gelir. Bunun için doktorlar hastaya en tatlı dille hitap etmelidirler. Hastaların sorularına şefkat ve sevgiyle cevaplar verilmelidir. Gerçekten doktorun tatlı bir sözü hastaya cennetteki Kevser suyunun verdiği şifadan daha şifalı gelir. Zira hastanın tatlı söze her zaman büyük bir ihtiyacı vardır. Hastalara yumuşak bir kalp ve tatlı dil ilaç gibidir. Doktorlar hastalara rahmet kanatlarını, inayet ve himaye kemerlerini gererler.

Bu iki doktordan her biri her gün o günü izleyen gecenin akabinde dârüşşifâya gelip görevine başlar, hastaları ziyaret eder, hallerini sorar, hastalıkların seyrini izler ve gelişmeleri takip eder, nabızlarına bakar, idrar kaplarını gözden geçirir ve kontrolle ilgili diğer gerekli hususları yapar. Hastaların küçük büyük hepsinin hal ve hatırlarını sorar, en küçük şeyleri bile ihmal etmez. Sonra her birine en uygun ilâcı vererek onları tedavi eder, eğer bir hastanın durumu doktorun tekrar hastahaneye dönmesini gerektiriyorsa ihmal etmeksizin hastahaneye süratle intikal eder. İşte bu iki doktordan her biri yazılan şartlara uyararak bu kuralları aynen uygular ve mutlaka olduğu gibi muhafaza ederler.

Senenin, ay ve günlerinin birinde bu şartlardan birini bile ihlâl ve ihmal etmeden bunlara tümüyle uymak mutlak bir zorunluluktur. Her kim burada kaydedilen hususlardan birini ihlâl eder, üstlendiği görevlerden birini ihmal ederse görevi karşılığında almış olduğu ücret dünyada kursağında kalır ve ona haram olur, âhirette de en şiddetli azaba dâçâr olur. Bu doktorlardan birinin maaşı günde yirmibeş, diğerinin ise onbeş dirhem olsun.

Aynı zamanda bu dârüşşifâ/hastahanenin erdem sahibi, alanlarında uzman, sanatlarında becerikli, elleri çabuk, ilâç yapımında mükemmel birer usta, hastalarını tedavi ederken son derece dikkatli davranan, acele etmeyen bilgi sahibi iki göz tabibi görevlendirilsin. Bunlardan birinin maaşı günlük beş dirhem, diğerinin ki üç dirhem olsun.

Ayrıca dârüşşifâda uzmanlık alanlarında bilgi sahibi ve becerikli, deneyimli her tür yarayı tedavi



etmeye gücü yeten iki cerrah görev yapmalıdır. Bunlardan birinin günlük ücreti beş dirhem, diğerinin ki üç dirhem olsun.

Şu hususa özellikle dikkat edilmelidir. İlk iki tabip ile ilgili olarak belirtilen şartların hepsi göz tabipleri ve cerrahlar hakkında da geçerli olup mutlaka aynı özelliklere sahip olmalıydılar. Bütün tabiplerin burada belirtilen şartlara aykırı davranmaktan sakınmaları, şartların hiç birini her ne suretle olursa olsun ihlâl etmemeleri gerekir. Her türlü ilâç ve şurup yapımında becerikli ve uzman iki eczacı tayin edilsin, bunlardan her birinin günlük maaşı üçer dirhem olsun.

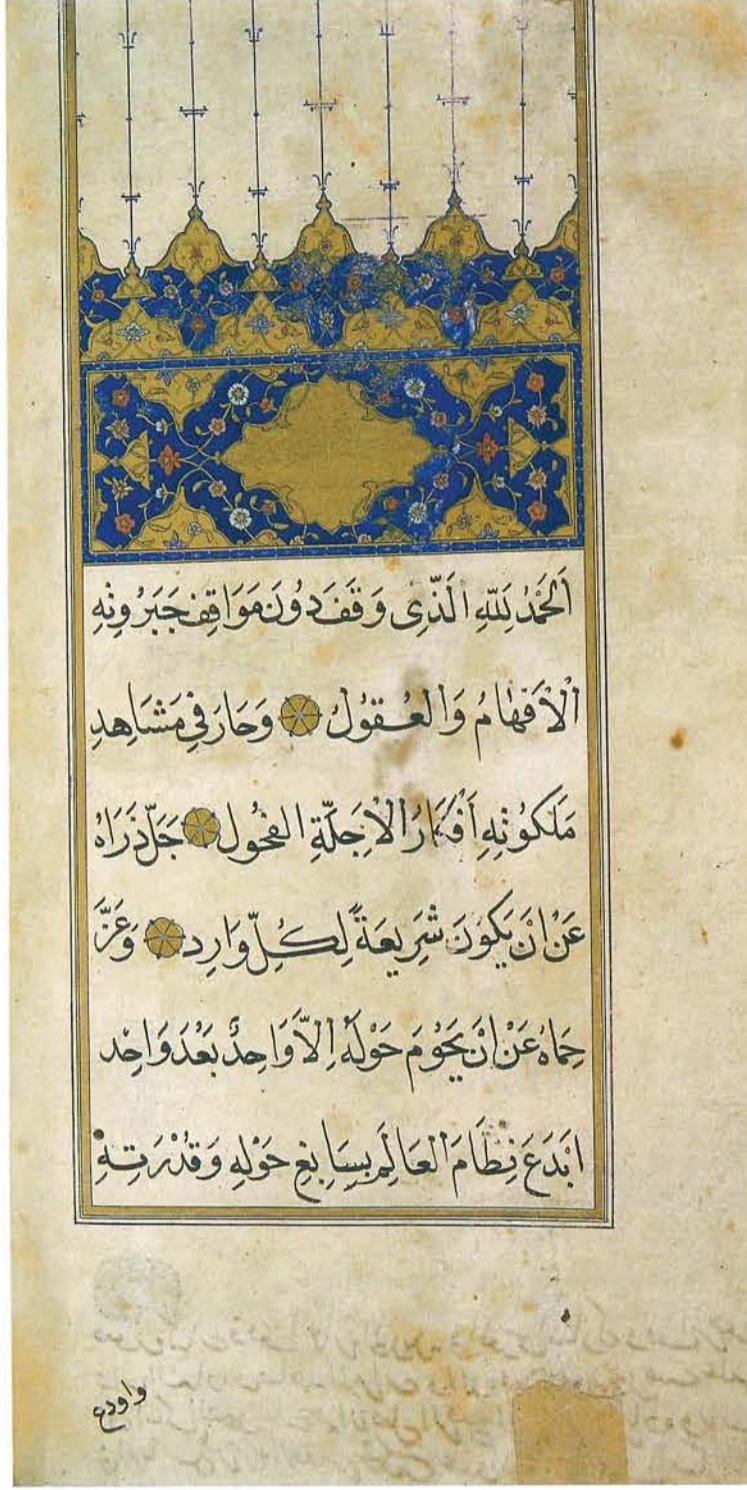
Ayrıca dârüşşifâya bir kâtip, bir veznedar ve bir de kilerci tayin olunup bunlardan her birinin maaşı günlük üçer dirhem olsun.

Bunlardan başka dârüşşifâda iki aşçı görevlendirilsin. Bunlar hastalara hastalık durumlarına göre yemek pişirsinler; her birinin günlük maaşı ikişer buçuk dirhem olarak ödensin. Ayrıca ilâçların hazırlanmasında eczacılara yardım etmek için iki kişi görevlendirilmeli, bunlar ilâçların öğütülmesinde çalışacak ve bunlardan her birinin maaşı ikişer dirhem olacaktır. Hastahaneye dört hastabakıcı tayin olunsun. Bunlardan her biri hastaların tüm işlerini yapacak ihtiyaçlarını karşılayacak ve onlara bakacaklar, gerekli olan

Haseki Vakfiyesi'nin cilt kapağı.

The binding of Haseki Foundation deeds.

TIEM, nr. 2191



Haseki Vakfiyesi.
Haseki Foundation
deeds.
TIEM, nr. 2193,
vr. 1^b

hizmetleri görecekler, hastaların ihtiyaçlarına koşacak, her zaman onları görüp gözetecekler, yanlarından hiç bir zaman ayrılmayacaklar, gündüzleri hastaların hizmetinden bir saat bile ayrı kalmayacak, geceleri ise nöbet tutmak suretiyle ikişer ikişer görev yapacaklardır. Bunlardan her birinin maaşı günlük üçer dirhem olarak verilsin. Bu dört görevliden diğer iki kişi de hastaların idrar şişelerine vb. şeylere bakacaklar, her ikisi de gündüzleri görevlerini asla aksatmadan yapacaklar, geceleri ise sırayla ve nöbetleşe tembellik ve ihmalkârlık etmeden çalışacaklardır. Bunların da her birinin maaşı günlük üçer dirhem olsun.

Bunların dışında iki çamaşırcı görev alacak ve hastaların çamaşırlarını yıkayacaklar, bunların da her birinin maaşı günlük ikişer dirhem olarak

ödenmeli. Hastahaneye iki görevli daha tayin edilip bunlardan biri müstahdem diğeri kapıcı olsun, bunların da her birinin maaşı günlük ikişer dirhem olsun. Ayrıca bir bahçeci tayin olunup câmiin önünde ve yanbaşındaki bahçelere, imaretin önünde bulunan bahçeye bakacaktır. Bunun da maaşı günlük iki buçuk dirhem olarak ödensin. Diğer bir görevli de çöpçü olup dârüşşifâda, imarette ve medresede biriken çöpleri toplayıp kaldırsın, onları gerekli yere götürüp atsın, bunun da maaşı günlük iki buçuk dirhem olacaktır. Bunların dışında hastaların yıkandığı hamamda keseci ve külhancı olmak üzere iki kişi daha görev alsın, bunlar hastalara son derece yumuşak bir eda ile ve şefkatle muamele edeceklerdir, bunların da maaşları günlük ikişer dirhem olmalıdır.

Ayrıca ilaç, şurup, yeme, içme vb. diğer ihtiyaçlar için her gün yüzelli dirhem tahsis edilsin ve bunlar harcansın. Bunların hepsi hastahaneye gelen ve buradan şifa beklemek üzere sığınan hastaların her an gerekli görülecek ihtiyaçları için sıkıntı yapmadan harcanmalıdır. Dışardan gelip de türlü ilaç, şurup ve macunlardan bir şey isteyenlere sadece Pazartesi ve Perşembe günleri istedikleri ilaçlar verilir. Görevli iki doktor bu iki mübarek günde dışardan gelip herhangi bir ilaç, şurup ve macun isteyenlere bunlara o anda muhtaç olmadıkları halde alıp sadece gıda olarak kullanmamak şartıyla sırf ihtiyaç olduğunda kullanmaları için almak istediklerine kanaat getirdikleri takdirde ilaçları esirgmeden versinler.

Süleymaniye Vakfiyesi

Süleymaniye Külliyesi'nin 847 (1443) tarihli, orijinal vakfiyesi Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunmaktadır (kasa nr. 52). Vakfiye Kemal Edip Kürkcüoğlu tarafından neşredilmiştir.¹⁵

Dâr'ut-tıbb

Ve ilm-i tıbb için binâ olunan Medrese-i tayyibede fazilet kiyâset ve kuvveti hads ü ihsas ile ma'rûf ve basiret ve zekâ ve selâmet-i havâss ile mevsûf, dekâyik-i ilm-i mîzana ârif ve külliyyât ü cüz'ıyyât-ı ilm-i ebdâna vâkif, Eflâtûn-ı zamân ve Aristo-yı evân, etıbbâ-yı İsadem mâ-beyninde mümtâz ve hukemâ-yı Câlînûs kadem ortasında ser-efrâz olan kimesne müdderris olup talebe-i ilm-i tıbb Kânûn-ı hukemâ-i sâbıkada mütez ve yâdgâr olan kavâidi tahsil bâbında ikdâm ve mühimmât-ı Şifâda muntehab ü sedid olan zavâbıtı teshil emrinde ihtimâm edüp derslerine mudâvim ve sâyir mâ-lezimedede mülâzim olıcak vazîfe-i yevmiyyesi yigirmi (yirmi) akçe olup ve sekiz nefer tâlib-i hikmet ve râgıb-ı illet-i sıhhat, mü'min-i zâhir'üs-salâh ve mütedeyyin-i kâsidü'l-ıslâh kimesneler Medrese-i mezbûrede Dâniş-mend olup ilm-i tıbbun şuglünde hadd-ı bi-dirîğ ederlerse vazîfe-i yevmiyyeleri ikişer akçe ola. Ve iki deyyin ü temiz ve televvûs ü telvîsden muhteriz kimesnelerin biri bevâb olup ve ferrâş ola. Ve vazîfe-i yevmiyyeleri ikişer akça ola. Ve bir deyyin-i sâlih ve müstakîm-i gayr-ı müsâmih, âgrâz-ı dünyeviyyeden berî ve masâlih-i lâzimesinde cerî kimesne Nuktacı olup



müderresin ve müd ve talebe vü müstaid mabeyninde olan müdäreseye hâzır ve eyyâm-ı tahsilde ders terklerine nâzır olup bi-gayr-i uzrin şer'iyîn ve lâ-mâni'in kaviiyîn olanı Mütevillie i'lâm eyleyüp ol dahi ol günün vazifesin virmeye ve Nuktacı-i mezbûrun vazife-i yevmiyyesi üç akça ola.

Dârüşşifâ

Dârüşşifâda mütetabbibinden üç nefer fenn-i tıbbun ilmîsinde, amelîsinde fâyik ve teşhîs-i maraz ve tedbîr-i ilâc ve tashîh ve ta'dîl-i mizâc emrinde hâzık ve ma'rifet-i keyfiyyât-ı ahlât ve tabâyi-i ağdiye ve menâfi' ve mudarr-ı akâkîr ve edviye ve aksâm-ı eskâm ve a'râz-ı emrâza kesîrül-ittilâ' ve esbâb ve alâmât husûsunda allâme ve dekâyik-i nazb u karûre ve buhrâna ârif ve külliyyât-ı (külliyyât ü) cüz'iyât-ı ilm-i ebdâna vâkîf, zekâ vü selâmet-i havâss ile mevsûf ve kuvve-i hads ü ihsâs ile ma'rûf, mücerrib ve mütederrib kimesne tabîb olup resm-i ma'rûf ve de'b-i me'lûf üzere evkât-ı ma'hûdede

mezkûr Dârüşşifâda cem' olup ahvâl-i merdâyı şûrâ üzere tetebbu' edüp (izâ ellemeyke'l-elemü fe'l-mu'âcelele fi'l-mu'âlecetin = Sana elem ârız olduğu zaman gereken şey: muâlecede acele etmektir.) emrinde ikdâm-ı tām ve ihtimām-ı tamām ederler ve tabâbete müteallik umûra mübâseret eyleyüp erbâb-ı hâcât ve ashâb-ı mühimmâtun agrâz ve hâcetlerini lutf ile ve rıfk ile görüp itmâm ederler. Ve mâ-beynlerinden birisi ki basîret ve fazîlet ve kiyâset ile mümtâz ola, reis olup cemî-i husûsa nâzır ve riyâsete müteallik olan mesâlih ânun re'y ü irâdetine dâir ola. Ve Reis-i mezbûrun vazife-i yevmiyyesi otuz akçe ve tabîb-i sâninün vazife-i yevmiyyesi on beş akçe ve tabîb-i sâlisün vazife-i yevmiyyesi on akçe ola.

Ve sînâat-i kahâletde bidâası vâfik ve hazâkati zâhir ve emrâz-ı aynün teşhîs u müdâvatında ve terkîb-i zerûr ve şifâyâf ve tertîb-i ekhâl ve sayir mühimmâtında mahir iki nefer kimesne kehhal olup evkât-ı mu'tâdede mezkûr Darüşşifâda hâzır

Süleymaniye Vakfiyesi.

Süleymaniye Foundation deeds.

VGMA, Kasa nr. 52, vr. 1^b-2^a



olup kehâlete müteallik hidemât ikâmet eyleye. Kehhal-i evvelün vazife-i yevmiyyesi altı akçe ola ve kehhal-i sâninün vazife-i yevmiyyesi üç akçe ola.

Ve ilâc-ı kurûh u şicâc ve Demâmîl ve Dübeyle vü Hurâc ve müdâvat-ı Evrâm ve Sübûr ve islâh-ı Fütûk ve Kal'-i adrâs ve Fasd-i urûk ve terkîb-i merâhim ve fedâil ve dimâdât ve tedbîr-i indimâl-i cirâhât bâbında üstâd iki nefer kimesne Cerrah olup zıkr olunan hidemâtı ve sâwir cerrâhlığa müteallik mühimmâtı itmâm eyleyeler. Ve bunların dahi birinün vazife-i yevmiyyesi altı akçe ve birinün vazife-i yevmiyyesi akçe ola.

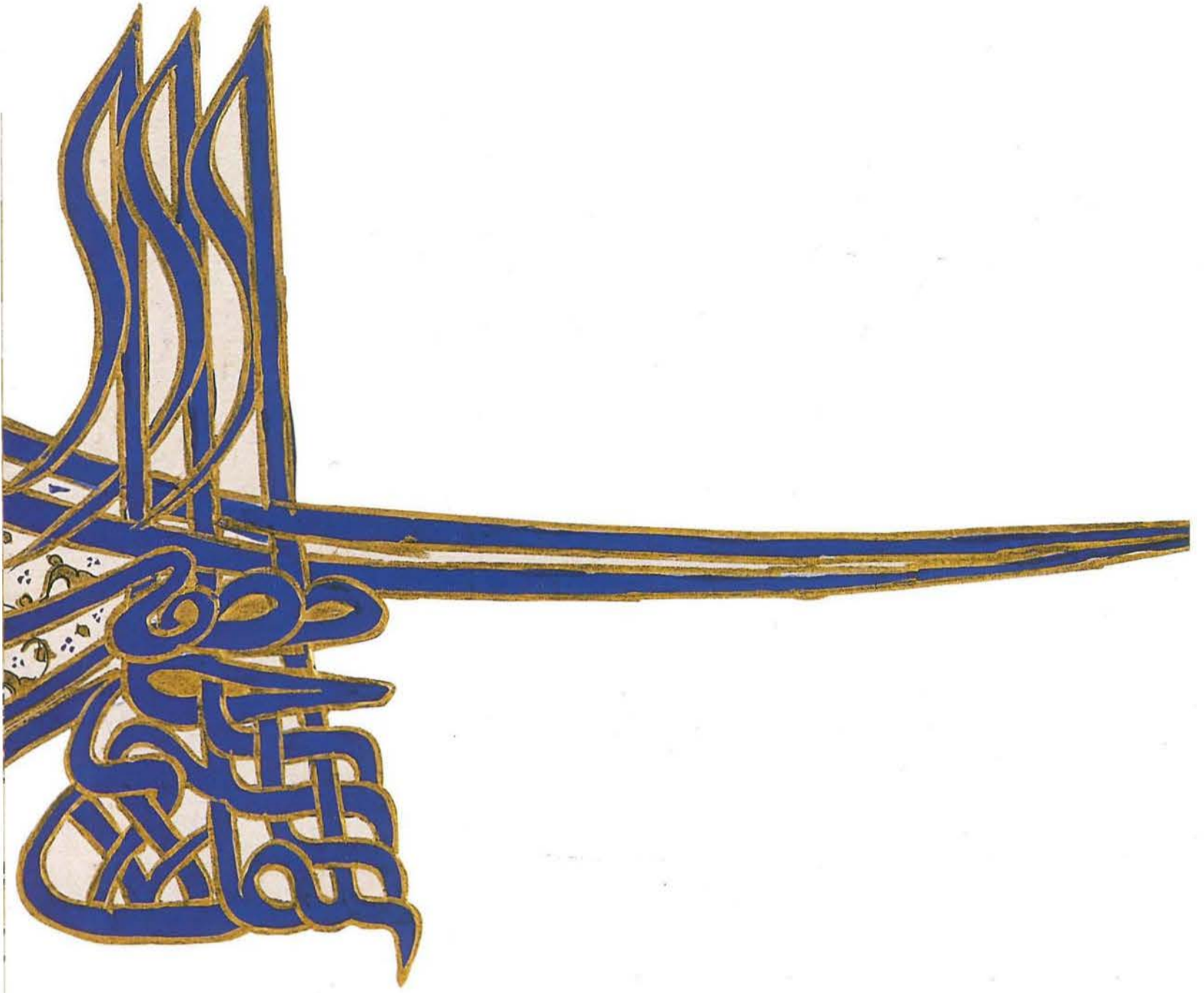
Ve akakîr-i edviye ve haşâyîş ve a'sâb ve usûl-i ezharün hakâyik ve esâmî ve hasâyisine ârif ve cevdet ve red'et ve sâwir keyfiyyâtına vâkîf bir kimesne Aşşâb olup alâ-sebîlî'l-ıfrâdî ve't-terkîb Dârüşşifâda lâzım olan eşyâyı ve esbâbı reis ma'rifetiyle bî-ihmâl satun alup getürüp kilâra teslim edüp fız oluna ki hâcet vaktinde hâzır olup isti'mâl edeler. Ammâ alınan edviye ve akakîr kütüb-i tıbbiyede vâsf olunduğu gibi cedîd ü ceyyîd ü a'la ola; atîk ve fâsid ve redîlerini almaya ve asl mevcûd iken bedl ile iktifâ etmeye ve vazife-i yevmiyyesi dört akçe ola.

Ve sahk-i edviye ve dakk-i akakîr husûsunda dâna ve tuvânâ iki nefer kimesne edviye-kûb olup dakk u sahkî lâzım olan akakîri âdet-i etubbâ üzere sahk-i belîğ ile küft edüb isti'mâle sâlih ve terkîbe kâbil eyleyeler ve vazife-i yevmiyyeleri üçer akçe (ola).

Ve bir emîn ve müstakîm ve mütedeyyin kimesne ki Dârü-hânedede mahzûn (olan) maâcîn ve eşribe ve edviye ve gayrühâ hâlınden haberdâr ola. Kilârcı olub kilârda olan devâları ve akakîri, müfredât ve mürekkebâtı bi'l-cümle her ne var ise hıfz ü hırâset eyleye ve tabîbler ma'rifetinsüz kimesneye nesne vermeye ve vazife-i yevmiyyesi dört akçe (ola).

Ve bir diyânet ve sıyânet ve istikâmet ile mutasîf kimesne vekîl-i harc olup Dârüşşifâya lâzım olan havâyıcı etubbâ ma'rifetiyle satun alup, getürüp kilâra ve dârü-hâneye teslim eyleye. Ammâ her nesnenün a'lâsını ve ceyyidini ve nefisini ala; redî ve fâsid nesne almaya ve hiyânet ve gadr ve taksîrden ihtirâz eyleye ve vazife-i yevmiyyesi dört akçe ola.

Ve kavinîn-i hussâb ve esâlib-i kütâbdan habîr bir debîr-i Utârid-nazîr Dârüşşifâda kâtib olup



havâyc ve mühimmât-ı dârü-hâneyi dâhil ve hâric dahl ü harcdan kitâbeti lazım olan nesnelere eubbâ ma'rifetleriyle istikâmet üzere deftere kayd eyleye ve hastelerün dahi anda îvâ ve ilticâ etdiklerinde kendüler ile olan akçedan ve gayriden mu'teddün-bih olan mal ve esbâblarını mufassalen deftere tahrîr eyleye ki gittiklerinde ol defter mücebince teslim oluna ve hizmetinde kemâ-yenbagî ihtimâm üzere olup ihmâl ü taksîrden ihtirâz eyleye ve vazîfe-i yevmiyyesi beş akçe ola.

Üstâd-ı mâhir ve tabh-i eşribede mahâreti zâhir kimesneler Tabbâh-ı eşribe olup hizmetlerinde ihtimâm-ı tâmm ve sa'y ü ikdâm üzere kâyim ve müdâvim olalar ve vazife-i yevmiyyeleri dörder akçe ola.

Ve bir sâlih u müttakî ve kavîyyü'l-beden-i gayr-ı şakî kimesne Dârüşşifâda Bevvâb olup üslûb-ı me'lûf ve tarz-i ma'rûf üzere hizmet edüp ihmâl ve kusûr eylemeye ve vazife-i yevmiyyesi üç akçe ola.

Ve tabâyh-i et'ime bâbında basîret-i âmme ve hubret-i tâmmesi olan iki nefer kimesne Tabbâh-ı et'ime olup tabâyi' ve emziceye muvâfık ve mardânun marazlarına mülâyim, bi-hasebî'l-vakt perhîz

aşlarını ve gayrini tabîbler ma'rifetleriyle tabh eyleye(ler) ve nemek ve sâyir havâyicini i'tidâl üzere tedârük edeler ve vazife-i yevmiyyeleri üçer akçe ola. Ve bir recûl-i kavî ve istihdâma kâmil ve sahîhu'l-a'zâ hizmete kâbil kimesne Dârüşşifâda Kâse-keş olup hizmet-i lâzimesin edâ edecek vazife-i yevmiyyesi üç akçe ola.

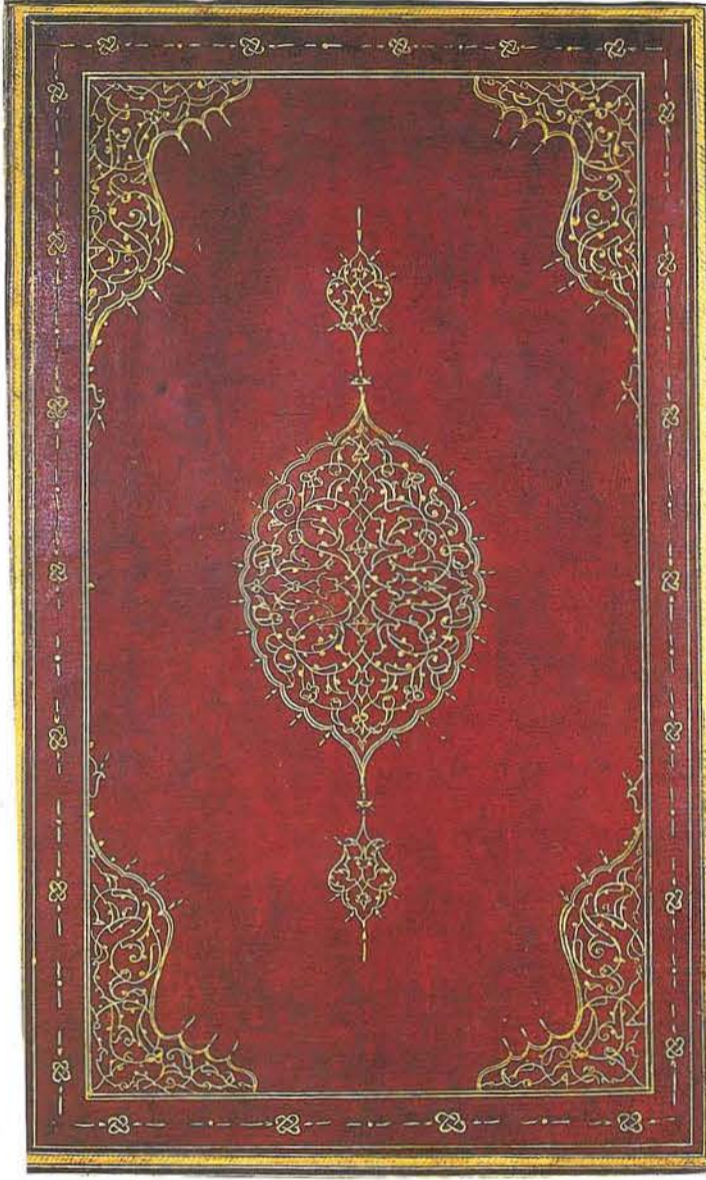
Ve dört nefer bernâ ve tuvânâ, edeb ve hayâ ehli, sâlih ve pârsâ kimesneler Dârüşşifâda Kayyım olup mardâya hizmet eyleye ve mecânîni zabt ede ve taâm ve şerâb her ne ki tabîbler emr ederlerse rîfk ile hastalara arz edüb tenâvül etdüreler ve müdâvâta müteallik olan hizmetleri istinkâf etmeyüb ikâmet eyleye ve sâkin oldukları emâkîni tenkiye edüp kayyımîliğe tealluk tutan masâlihi bî-ihmal itmâm edüb kusûr ve fütûr komayup bevâdir ve nevâdir-i evzâ'ı ta'yîb etmeyüb hüsn-i hulk ile mübâşeret edeler ve vazife-i yevmiyyeleri üçer akçe ola.

Ve iki nefer tahâreti zâhir ve ferrâşlık hizmetine kâdir kimesneler Dârüşşifâ Ferrâşı olup hücûrâtda ufûnet îrâs edecek nesne komayup dâimâ taahhüd edüp tathîr eyleyeler ve bi'l-cümle ferrâşlık levâzımında mücidd ü sâ'î ve merâsiminde

Kanûnî Sultan Süleyman'ın Tuğrası.

The monogram of Sultan Süleyman the Magnificent.

Haseki Vakfiyesi, TIEM, nr. 2191



Süleymaniye Vakfiyesi'nin cilt kapağı.

The binding of the Süleymaniye Foundation deeds.

VGMA, Kasa nr. 52

temâm mürâî olurlarsa vazîfe-i yevmiyyeleri üçer akçe ola.

Ve dört nefer tuvânâ ve mütehammil ve tathîr-i âb-rîze mütekeffil olan kimesneler Ab-rîzî olub hidemât-ı lâzımelerinde istinkâf etmeyüb merdâ-yı rıfk ile tutalar ve âb-rîzleri tathîr ve tenkiye etmekte ihmâl etmeyeler ve vazîfe-i yevmiyyeleri üçer akçe ola.

Ve iki nefer pâk ve temîz ve televvüs ü telvîsden muhteriz kimesneler Câmeşüy olub merdânun siyâb ve firâşın tathîr etmekte ihtimâm ve uhdelerinde olan mesâlihi itmama ikdâm ederlerse vazîfe-i yevmiyyeleri üçer akçe ola.

Ve bir recül-i pâk ve tâhir ve cüst ve tirâş (terâş) ahvâlinde mâhir kimesne Dellak olub mardânun başların tirâş etmekte ihmâl etmeyüb hidmet-i lâzimesin edâ ederse vazîfe-i yevmiyyesi üç akçe ola.

Ve Hazret-i Sulât-i vâkıf-ı kesirü'l-inâm (lâzâle avten li-kâffeti'l-inâm = bütün mahlûkât için yardım olsun!) buyurdular ki Dârüşşifâda lâzım olan eşribe ve maâcîn ve sâyir edviye bahâsı için yevmî üç yüz akçe sarf oluna ve Dârüşşifâda vâkıf

olan beytül-mâle kimesne dahl etmeyüb reis olan kimesne zabt edüb Dârüşşifâ hazinesinde hıfz eyleye ve Dârüşşifâ masârifına sarf edüb nakîr ü kıtmîr muhâsesine kayd eyleye.

Toptaşı Nur Bânü Sultan

Atik Valide Külliyesi Vakfiyesi

Külliye'nin orijinal vakfiyesi Arapça olup Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndedir (kasa nr. 121).¹⁶

Dârüşşifâ

Bu hastahaneye görevlerinde uzman iki doktor tayin edilsin. Bunlar tıp ilminde son derece bilgili ve alanlarında uzman, anatomi biliminde mahir, insanlara karşı ikram ve saygıda kusur etmeyen, bilgilerini tecrübe ve deneyle iyice sağlamlaştırmış ve kuvvetlendirmiş olmalıdırlar. Bu doktorlar, bir çok önemli tıbbî olaya tanık olmuş, mesleklerinin en ince kural ve ilkelerini fevkalâde kavramış, tıp ve hikmetin bütün sır ve inceliklerine vâkıf olmuş, gönüllerini hikmetle doldurmuş olmalıdırlar. Bu doktorlar insanların psikolojik hallerini çok iyi anlayan kimseler olmalı ve ayrıca hastalara ilâç verirken son derece şefkatle ve yumuşak bir tavır ve eda ile davranmalıdırlar. Hastahane yapılacak her türlü ilâç ve macunların yapım ve terkinde çok iyi, tecrübe görmüş olmalıdırlar. Kullanılacak ilâçların, hastaların mizaçlarına ve hastalıklarına ne dereceye kadar uygun olup olmadığı konusunda bilgi sahibi ve bu hususta teori ve pratiği fevkalâde kavramış, acizlik ve tembelligi kendileri için kötü ve çirkin bir durum olarak kabul eden kimseler olmalıdırlar. Hastaların tedavisi hususunda en doğru ve en güzel önlemleri almaları gerekir. Hastalar ile görüşürken şiddetli ve sert sözlerden kesinlikle kaçınmalıdırlar, her bir hastaya sanki en yakın velisi ve akrabasıymış gibi tatlı dil ve gayet nazik bir üslûpla muamele ederler. Hastaların başlarını merhamet duygusuyla dolup taşacak şekilde okşar ve onları daima şefkatle korurlar. Hasta hallerine bakıp ihtiyaçlarını en güzel şekilde karşılarlar. Bu iki doktorun her biri hastaların bütün hallerini her an gözeterek kontrol altında tutarlar. Bu dertli ve çaresiz insanların her hâline ve hastalık durumlarına dikkat ederler. Hastaların nabızlarını ve ateş derecesini vb. günlük ve anlık kontrol edilmesi gereken durumlarını yoklar dururlar. Hastaların hallerini sormakta asla kusur etmezler. Tedavileri konusunda mümkün olan her türlü kolaylığı yaparlar. Eğer hastanın hâli tekrar doktorun gelmesini gerektiriyorsa ilgili doktor derhal hastaya koşmalıdır. İşte hastahanenin doktorları kararlaştırılmış olan bu kurallara uymak zorundadırlar. Bunlardan hiç birini ihlâl ve ihmâl edemeyecekler ve bu kurallara uymada asla ihmalkârlık göstermeyeceklerdir. Eğer bu şart ve kurallara uymazlarsa aldıkları para kendilerine haram olup, âhirette de sürekli bir azaba mâruz kalacaklardır. Bu iki doktordan birine yirmibeş diğere onbeş dirhem günlük maaş verilecektir.

Ayrıca hastahaneye göz hastalıklarında uzman olan iki göz tabibi tayin edilsin. Bu iki uzman doktor göz tedavisi hususunda çok basiretli ve göze



katarakt veya perde incek olursa bu konudaki teşhisleri gayet ustaca koymalı ve göze ilaç uygularken ilacın tertib ve terkibi hususunda tam bilgi sahibi olmalıdırlar. Tedavilerini gayet güzel yaparak tecrübeleriyle akran ve meslektaşları arasında şöhret kazanmış olacak kimseler olmalıdırlar. Bunların birine beş diğerine dört dirhem günlük maaş verilecektir.

Ayrıca bu hastahaneye iki cerrah tayin edilecektir. Bunlar tedavinin etkisi ve hastalığın kimyasına son derece vâkıf olacaklardır. Ancak bu suretle cesedin ruhtan olan istifadesi gibi yaralı hasta bu tedaviden gerektiği şekilde yararlandırılabilir. Bu cerrah doktorlar kendi alanlarında en iyi uzman olacaklardır. Ayrıca yaralara uygulayacakları merhemlerin ve diğer ilaçların yapım ve imalinde de son derece bilgi sahibi ve becerikli olmalıdırlar. Bunlar hastaya karşı gayet mükemmel şefkat ve merhamet duygularıyla dolu olacaklar ve onlar hakkında hiç bir şikâyet ve serzeniş olmayacaktır. Almaları gereken ücret mukabilinde kendilerine verilen hizmeti gerektiği gibi yerine getirmeye çalışa-

caklardır. Bunlardan birine günlük beş, diğerine dört dirhem maaş verilsin.

Ayrıca hastahaneye bir vekil-i harc tayin edilecektir. Bu vekil-i harc her türlü yolsuzluk ve hâinlikten uzak, son derece güvenilir ve dürüst bir şahsiyete sahip olmalıdır. Hastalar için gerekli olan ve ihtiyaç duyulan maddeleri satın alacak ve bunları ucuz almaya çalışacak ve görevini yaparken son derece dikkatli olacaktır. Bu hizmeti karşılığında kendisine günlük üç dirhem maaş verilsin.

Yine hastahanenin her türlü yazışma işlerini yürütecek ve muhasebeyi kontrol edecek becerikli kâatibi olmalıdır. Bu memur kendisine yöneltilen her soruyu anında ve tereddüt etmeden cevaplandırabilmelidir. Ayrıca vekil-i harcın hastahane için satın aldığı her şeyi yazacak, alınan ve verilenlerin tümünü defterine kaydedecek olan bu kâatibe günlük üç dirhem maaş verilsin.

Ayrıca hastahaneye dört erkek görevli alınacak. Bunlar hastaların bütün işlerini gerekli

Toptaşı Nur Bânü Sultan /
Atik Valide Külliyesi
Vakfiyesi.

The deeds of Toptaşî Nur
Bânü Sultan / Atik Valide
Complex Foundation.

VGMA,
Kasa nr. 121, vr. 1^b-2^a



I. Ahmed'in Tuğrası.
Sultan I. Ahmed Vakfiyesi
Ahmed Is monogram.
Sultan Ahmed I
Foundation deeds.
TIEM, nr. 2184

olan her türlü ihtiyaçlarını karşılayacak ve hastalara bakacaklardır. Bu görevliler her zaman hastaların hallerine riayet edecekler, her an onlara bakmak ve ihtiyaçlarını sormakla görevli olacaklar, gündüzleri hastaların yanından hiç bir an ayrılmayacaklar, usanmaksızın ve üşenmeksizin daima onların hizmetleriyle meşgul olacaklar, geceleri de hizmette kusur etmeden ikisi bir gece, diğer ikisi de diğer bir gece nöbetle hastahänenin hizmetlerini yerine getirecekler ve her birinin günlük maaşı üçer dirhem olacaktır.

Hastahaneye iki eczacı tayin edilsin. Bunlar da ihtiyaç sahipleri için gerekli olan her türlü tıbbî

ilâç, macun ve şurupların, her türlü içilecek sıvı ilâcın ıslah ve yapımı ile ilgili olarak mükemmel bilgi ve beceri sahibi kimseler olacaklardır. Bu görevleri karşılığında her birine günlük maaş olarak üçer dirhem ödensin.

Hastahaneye iki erkek aşçı tayin edilsin. Bunlar işlerini iyi bilen gayet zeki kimseler olmalıdır. Doktorların tam güven duyacağı şekilde hastalara elverişli olan yemekleri pişirecekler, hastaların iştahını açacak bir usulle pişirdikleri yemeklerin iyi pişirilmesi hususunda çok dikkat ve itina sarfedeceklerdir. Bunlara da günlük üçer dirhem maaş verilsin.



Bu hastaheneye iki erkek çamaşırcı tayin edilsin. Bunlar hastaların çamaşırlarını, yatak ve yorganlarını yıkayacak, her türlü kir, pas, leke gibi şeyleri temizleyecek, bulaşıkları yıkayacaklardır. Bunların her birinin günlük maaşı üçer dirhem olacaktır.

Yapılacak ilâçları havanda dövmek ve öğütmek üzere buraya iki kişi tayin edilecektir. Bunların da maaşları ikişer dirhem olsun. Bu görevliler dışında ayrıca süpürülmesi gereken yerleri süpürmek ve hastahanenin her türlü temizliğine bakmak üzere bir hademe tayin edilerek buna da günlük bir dirhem maaş verilsin.

Ayrıca hastalar için yapılmış olan hamamı ısıtmak ve hastaları bu hamamda ovmak, bunların diğer ihtiyaçlarına bakmak üzere bir külhancı tayin edilsin. Bunun da maaşı günlük iki dirhem olsun.

Gerekli görüldüğü zaman hastahanedeki kullanılan kap kacakları getirip götürmek üzere ismi kâsekeş olan birisi tayin edilsin. Bunun da günlük maaşı bir dirhem olsun. Ayrıca hastaların kullanacakları şişe ve bu türden olan tıbbî eşyalarına bakmak ve gündüzleri bu hizmetlerinden hiç geri kalmamak, geceleri de bu hizmetleri nöbetleşe yerine getirmek üzere iki kişi tayin edilerek bunlara da günlük üçer dirhem maaş verilsin.

Bunların dışında hastahanenin anbarını koruyup bekleyecek, anbara konulacak malzemeleri yerleştirmek, çıkarılacak şeyleri çıkarmak üzere görev yapacak ve anbar işlerine bakmak ve anbarda mevcut olan her türlü malzemenin miktarını en ince ayrıntısına kadar bilmek üzere bir kilerci tayin edilsin ve kendisine günlük dört dirhem maaş verilsin.

Hastahanedeki bütün görevlilere ve iyileşmeye yüz tutmuş artık namaz kılabilen hastalara mescid olarak belirlenen yerde ibâdetlerin en önemlisi olan namazı kıldırarak ve cemaate imamlık yapmak üzere bir zât imam olarak tayin edilsin ve kendisine günlük dört dirhem maaş verilsin. Ayrıca buraya namaz vakitlerinde ezan okuyup halkı ibâdetin en şerefliğine çağırmak üzere bir müezzin tayin edilsin ve ona da günlük iki dirhem verilsin.

Sultan Ahmed Vakfiyesi

Sultan Ahmed Külliyesi'nin birisi Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde (nr. 2184), diğeri Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde (nr. 3036) olmak üzere iki orijinal vakfiyesi bulunmaktadır. TIEM'deki vakfiyenin bilinirliğine karşılık TSMK'daki vakfiye pek bilinmemektedir.

Dârüşşifâ

Ol pâdişâh-ı âli-nejâd hâris-i memâlik ü mesâlik ü bilâd edâma'llâhu te'âlâ mülkehü ilâ yevmi'tenâd bi-hurmeti'l-ashâbi ve'l-evlâdi'l-emcâd hazreti ne'üzü bi'llâhi'l-azîzi'l-allâm, mesâlih-i âmme-i marzâ vü sakâm ve sâ'ir mübtelâ-yı âfât [ü] âlâm için bir dârü's-şifâ ve esnâf-ı dâ'e-hü bi-inâyetihi te'âlâ medâr-ı devâ binâ buyurub anı dahi vakf buyurdular. Çünkü ol pâdişâh-ı dîn-penâh ve kâhü rabbehü ve kavvâh ve ce'ale uhrâhü hayran min ülâh hazreti işbu ebniye-i mevkûfe-i fâhure lâ-zâlet bâkıyeten ilâ evvel-i eyyâmî'l-âhire emrinde bu vech-i vecih her birine yevmi akçe vazife virile. Ve bir sâlih ü emîn kimesne dahi câmi'-i şerîf ü metinde vaz' olunan mesâhif-i şerîfeye rakib ü nâzır olub mukim ü müsâfiri tilâvetden mâ'adâ tasarrufât-ı gayr-ı şer'iyyeden men' ü def ide yevmi [boş] akçe vazife virile. Ve fetânet ü kiyâset ile meşhûr ve basîret ü ferâset ile mezkûr hasûsiyyât-ı ahvâl-i mizâca vâkıf tertîb-i mebâdi-i ilâca ârif ahvâl-i eşribe vü ma'âcinde mahir ri'âyet-i umûr-ı muhtâcinde hüsn-i hâli zâhir rakîku'l-kalbi leyyinü'l-cânib lezîzü'l-ke-



Sultan Ahmed Vakfiyesi.
(solda)

Sultan Ahmed
Foundation deeds.
(on the left)

TIEM, nr. 2184, vr. 1^b

Sultan Ahmed Vakfiyesi.
(sağda)

Sultan Ahmed
Foundation deeds.
(on the right)

TSMK, nr. 3036, vr. 1^b



lâmi li'l-akârîbi ve'l-ecânib bir zık u fâ'ik ve ilm-i tubda ber-güzîde-i meğârib ü meşârik kimse tabîb olub marzâ vü sikâmı eltaf-ı ibâretile tatyîb eyleye yevmî [boş] akçe vazîfe virile.

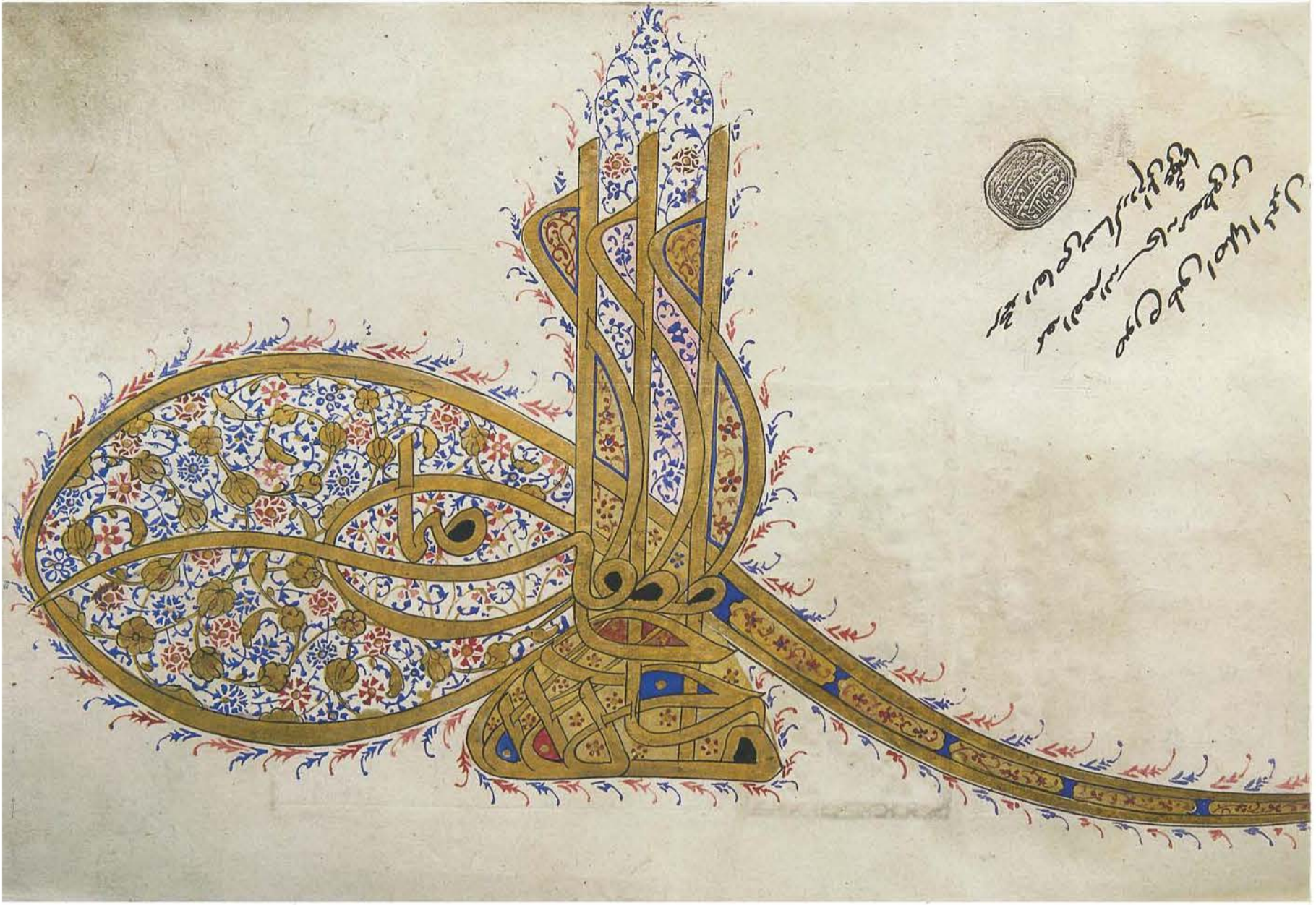
Gülnuş Valide Sultan Vakfiyesi

Gülnuş Valide Sultan Külliyesi Vakfiyesi'nin tespiti Osmanlı Tıp Tarihi araştırmalarında Osmanlı dârüşşifâları ile ilgili hükümleri gözden geçirecek yeni bilgiler içermektedir. Şimdiye kadar I. Ahmed Dârüşşifâsı son sultan dârüşşifâsı kabul ediliyordu. Bu vakfiyenin tespitiyle dârüşşifâlar tarihinin yeniden ele alınması zaruri hale gelmiştir. 1090 (1679) tarihli vakfiyenin orijinal nüshası

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunmaktadır (kasa nr. 144/1428).

Dârüşşifâ

Bir sâlih ve mütediyyin kimesne zikr olunan darü's-şifâda ser-etubbâ olup kemâ-yenbagî hîdmetini edâdan sonra yevmî on çift nân-ı azîz ile otuz paraya mutasarrîf ola. Ve bir lebîb-i hâzîk ve tabîb-i fâ'ik ve hemîşe mu'âlece-i marzâ hîdmetinde mücidd ü sâ'î ve şerâyit-i hîdemât-ı tubbî her vechile mürâ'î bir kimesne dahi tabîb-i sâ'nî olup kemâ hüve hakkîhî hîdmetini edâdan sonra yevmî beş çift nân-ı azîz ile on paraya mutasarrîf ola. Ve mecrûhlar emrini görmeğe kâdir ve fenninde bir üstâd-ı



mâhir kimesne dahi cerrâh olup kemâ-yenbağî hizmetini edâdan sonra yevmî sekiz çift nân-ı azîz ile yirmi paraya mutasarrıf ola. Ve kezâlik bir kimesne dahi cerrâh-ı sâni olub kemâ hüve hakkıhî hizmetini edâdan sonra yevmî dört çift nân-ı azîz ile on paraya mutasarrıf ola. Ve zikr olunan dâr-ı şifâda ehl-i kalem-i utârid-rakam bir kimesne kâtib-i evvel olub kemâ-yenbağî hizmetini edâdan sonra yevmî altı çift nân-ı azîz ile on iki paraya mutasarrıf ola. Ve dahi ilm-i hisâb-ı defterde rusûhî zâhir bir kimesne kâtib-i sâni olub kemâ hüve hakkıhî hizmetini edâdan sonra yevmî altı çift nân-ı azîz ile on paraya mutasarrıf ola. Ve kezâlik bir kimesne dahi kâtib-i Arabî olup kemâ-yenbağî hizmetini edâdan sonra yevmî beş çift nân-ı azîz ile sekiz paraya mutasarrıf ola. Ve bir kimesne dahi bevâb-ı dâr-ı şifâ olup hizmet-i ma'lûmesin edâdan sonra yevmî iki çift nân-ı azîz ile dört paraya mutasarrıf ola. Ve bir tuvânâ kimesne dahi müşidd-i bâb-ı dâr-ı şifâ olup hizmetini edâdan sonra yevmî iki çift nân-ı azîz ile dört paraya mutasarrıf ola. Ve cârûb-sıfat üç kimesne dahi ferrâş-ı dâr-ı şifâ olup hizmet-i mu'ayyenelerin pâk edâdan sonra her biri yevmî

ikişer çift nân-ı azîz ile dörder paraya mutasarrıf ola. Ve bir kimesne dahi müşidd-i ferrâşın olup hizmetini edâdan sonra yevmî iki çift nân-ı azîz ile dört paraya mutasarrıf ola. Ve sekiz nefer kimesne dahi câme-şüy-ı dâr-ı şifâ olup kemâ hüve hakkıhî pâk edâ-yı hizmetden sonra her biri yevmî iki çift nân-ı azîz ile dört paraya mutasarrıf ola. Ve bir tuvânâ kimesne dahi müşidd-i câme-şüyân olub edâ-yı hizmetden sonra yevmî iki çift nân-ı azîz ile dört paraya mutasarrıf ola. Ve sulehâdan iki kimesne dahi gâsil-i meyyit olup sünnet-i seniyye üzre pâk edâ-yı hizmetden sonra her biri yevmî dört çift nân-ı azîz ile dört paraya mutasarrıf ola. Ve bir tuvânâ kimesne dahi müşidd-i gâsilin olup edâ-yı hizmetden sonra yevmî iki çift nân-ı azîz ile dört paraya mutasarrıf ola. Ve şümû'-ı kanâdil hizmetini görüb vaktinde yakup deminde söyündürüb hizmetinde pervâne ve maslahatda yegâne iki kimesne dahi kandilci olup edâ-yı hizmetden sonra her biri yevmî iki çift nân-ı azîz ile dört paraya mutasarrıf ola. Ve dahi durre-i ikil-i devlet gurre-i âsmân-ı iffet sultân-ı müşârün-ileyhâ hazretleri şart idüb buyurdular ki, zikr olunan imâret-i

IV. Murad'ın
Sultan I. Ahmed
Vakfiyesi'ndeki Tuğrası.

Murad IV's monogram on the
Sultan Ahmed I Foundation
deeds.

TSMK, nr. 3036



Gülnuş Valide Sultan
Vakfiyesi.

Gülnuş Valide Sultan
Foundation deeds.

VGMA, Kasa nr.
144/1428,
vr. 1^b-2^a

amirelerinde deyyin ü müstakim hıdmetinde ka'im
 ü mukim subh ü mesâda hâzır ve her zî hakkıhî
 tebzîr ü taktürünsüz hakkını ifâya kâdir bir kimesne
 şeyh olup hıdmetini kemâ-yenbağî edâdan sonra
 yevmî beş çift nân-ı azîz ile on paraya mutasarrıf
 ola. Ve azbû'l-lisân bir kimesne dahi nakib-i nân
 olup edâ-yı hıdmetden sonra yevmî bir çift nân-ı
 azîz ile üç paraya mutasarrıf ola. Ve bir sâlih ve
 deyyin kimesne dahi du'acı olup kemâ hüve'l-
 ma'ruf edâ-yı hıdmetden sonra yevmî dört çift nân-
 ı azîz ile sekiz paraya mutasarrıf ola. Ve bir beyne'l-
 istikâme kimesne dahi vekil-i harc olub edâ-yı
 hıdmetden sonra yevmî dört çift nân-ı azîz ile sekiz
 paraya mutasarrıf ola. Ve kezâlik bir kimesne dahi
 kilârcı olub istikâmet üzre edâ-yı hıdmetden sonra
 yevmî dört çift nân-ı azîz ile sekiz paraya mutasarrıf
 ola. Ve istikâmetde elif gibi müstakim bir kimesne
 dahi mahzenci olup edâ-yı hıdmetden sonra yevmî
 iki çift nân-ı azîz ile dört paraya mutasarrıf ola. Ve
 tuvânâ iki kimesne dahi müşidd-i bâb-ı fukarâ olub

yevmî her biri iki çift nân-ı azîz ile dört paraya
 mutasarrıf ola. Ve yine sulehâdan bir kimesne
 müşidd-i bâb-ı imâret olup kemâ hüve hakkıhî
 hıdmetini edâdan sonra yevmî iki çift nân-ı azîz ile
 dört paraya mutasarrıf ola. Ve bir müsteykız
 kimesne dahi kezâlik müşidd-i bâb-ı imâret olup
 kemâ-yenbağî hıdmetini edâdan sonra yevmî iki
 çift nân-ı azîz ile dört paraya mutasarrıf ola. Ve bir
 tuvânâ kimesne dahi bevvâb-ı imâret olup edâ-yı
 hıdmetden sonra yevmî iki çift nân-ı azîz ile dört
 paraya mutasarrıf ola. Ve bir tuvânâ kimesne dahi
 müşidd-i kudûr olup edâ-yı hıdmetden sonra yevmî
 iki çift nân-ı azîz ile dört paraya mutasarrıf ola. Ve
 bir recûl-i sâlih ve deyyin ve san'at-ı tabhda mahir
 ve müte'ayyin kimesne dahi ser-tabbâhîn olup edâ-
 yı hıdmetden sonra yevmî üç çift nân-ı azîz ile yedi
 paraya mutasarrıf ola. Ve tahsîn-i ta'm-ı ta'am ve
 tatyib ve tenzif ü ihtimâmda mahir bir kimesne
 dahi halife-i tabbâhîn olub edâ-yı hıdmetden sonra
 yevmî iki çift nân-ı azîz ile beş paraya mutasarrıf

ola. Ve ta'âm-ı perhîzî tabhında mahir bir kimesne dahi tabbâh-ı perhîzî olub hîdmetini edâdan sonra yevmî iki çift nân-ı azîz ile beş paraya mutasarrıf ola. Ve dahi üstâd-ı hâzık tabh-ı ta'âmda fâ'ik dört kimesne dahi tabbâh olub her subh ü şâm edâ-yı hîdmetden sonra her biri yevmî iki çift nân-ı azîz ile beş paraya mutasarrıf ola. Ve tuvânâ iki kimesne dahi kâse-şûy ve hem kâse-keş olub edâ-yı hîdmetden sonra her biri yevmî iki çift nân-ı azîz ile dört paraya mutasarrıf ola. Ve tuvânâ iki kimesne dahi ferrâş-ı matbah ve hammâl-ı hatab olub edâ-yı hîdmetden sonra her biri yevmî iki çift nân-ı azîz ile üç paraya mutasarrıf ola. Ve iki kimesne dahi gâsil-i kudûr olub edâ-yı hîdmetden sonra her biri iki çift nân-ı azîz ile dört paraya mutasarrıf ola. Ve beş kimesne dahi imâret hıntasının tozunu giderüb pâk itdiklerinden sonra her biri iki çift nân-ı azîz ile beş paraya mutasarrıf ola. Ve tuvânâ üç kimesne dahi hinta-i imâreti mugarbil olub pâk itdikden sonra her biri yevmî iki çift nân-ı azîz ile iki paraya mutasarrıf ola. Ve tuvânâ bir kimesne dahi müşidd-i münakkîn-i hinta olub edâ-yı hîdmetden sonra yevmî iki çift nân-ı azîz ile dört paraya mutasarrıf ola. Ve iki kimesne dahi deşşâş olub edâ-yı hîdmetden sonra her biri yevmî iki çift nân-ı azîz ile beş paraya mutasarrıf ola. Ve üç kimesne dahi tahhân-ı tâhûn olub edâ-yı hîdmetden sonra her biri yevmî iki çift nân-ı azîz ile altı paraya mutasarrıf ola. Ve bir kimesne dahi şeyyâl-i kamâme olub edâ-yı hîdmetden sonra yevmî iki çift nân-ı azîz ile dört paraya mutasarrıf ola. Ve bir kimesne dahi seyyis-i bağâl olub edâ-yı hîdmetden sonra yevmî iki çift nân-ı azîz ile iki paraya mutasarrıf ola. Ve tuvânâ bir kimesne dahi hammâl-ı hinta ve dakik olub edâ-yı hîdmetden sonra yevmî iki çift nân-ı azîz ile altı paraya mutasarrıf ola. San'atlarında mümtâz altı kimesne dahi habbâz olub tabh edecekleri dakîkin tathîr ve tahmîrinde ve fodulanın vezn ve takdîrinde dakîka fevt itmeyüb tabhında tamâm ihtimâm-ı tâmm idüb edâ-yı hîdmetden sonra her biri yevmî altı para ile üç çift nân-ı azîze mutasarrıf ola. Ve bir tuvânâ kimesne dahi neccâr-ı tâhûn olub edâ-yı hîdmetden sonra yevmî iki çift nân-ı azîz ile dört paraya mutasarrıf ola. Ve bir kimesne dahi vakıfda meremmetçi olub hîdmetini edâdan sonra yevmî iki çift nân-ı azîz ile üç paraya mutasarrıf ola. Ve hurfetinde mahir bir kimesne dahi hâdim-i tarik-i ayn olub edâ-yı hîdmetden sonra yevmî üç çift nân-ı azîz ile beş paraya mutasarrıf ola.

Ve dâr-ı şifâda ikâd olunmağın on beş kantar-ı mısırî zeytûn yağı ve dâr-ı şifâ için yedi kantar sabun ve revgan ve asel vaz' olunmak için elli kıt'a küp ve zikr olunan zehâyir-i mürseleye zarf olmağın yüz otuz iki çift çuval...

Ve dahi zikr olunan dâr-ı şifâda yatan hastalar için senede yedi bin üç yüz para mukâbelesinde otuz döşek ve otuz yorgan ve otuz yasdık iştirâ oluna ve dahi senede hastalar için yirmi bin para mukâbelesinde edviye ve eşribe ve ma'âcîn alına ve yine on bin para mukâbelesinde mecrûhlar için

merhem ve gayrı levâzım alına ve dahi dâr-ı şifâ için senede iki bin dört yüz para mukâbelesinde yüz elli hasır-ı Mekkî iştirâ oluna ve dahi techîz ve tekfîn-i emvât-ı dâr-ı şifâ için senede on bin para virile ve dahi kanâdil ve sünger ve süpürge-i dâr-ı şifâ ve imâret-i âmire için senede bin beşyüz para virile.

Sonuç yerine

"Bunu herkes böyle bilmelidir ki Allah'a, Allah'ın meleklerine, kitaplarına ve âhiret gününe inananlardan hiçbir kimseye, kararlaştırılıp yazdırıldığı şekilde katileştikten sonra artık bu vakfı bozup değiştirmek helal değildir. Tahvil ve tağyirine yeltenen ve sırf kendi tezviri ile iptaline çalışan kimsenin Allah eğrisini, doğrusunu da, farz ve nafi ile ibadetlerini de kabul etmesin! Amellerini hüsrâna, kendilerini de halce ve malca kötülüğe uğrayanlar zümresine katsın! Allah'ın, meleklerin ve insanların la'neti onun üzerine olsun! Orada kendisine kaynamış kızgın su ve cehennemlerin yanıklarından gelen akıntı içirilsin! Rabbü'l-âlemînin 'Haberiniz olsun ki, Allah'ın lâneti zalimler üzerinedir!' (Hüd 52/18). Kavl-i şerifini duyduktan sonra bir mü'min buna nasıl cür'et eder? Görüp gözetici Allah'tan korkan kimse buna nasıl el atar?

Vakfı te'sis buyuran Sultan'ın eciri de kuvvet sahibi, ölümsüz, diri olan Allah'a aittir. Şüphe yok ki, O, kendisini görürcesine kullukta bulunanların ecrini zayi etmez!"¹⁷

¹ Ayverdi, VD, sy. 8, s. 37-46 (vakfiyenin tıpkıbasımı ile birlikte).

² Arapça hazırlanan vakfiyenin dârüşşifâ ile ilgili bölümü bu çalışma için Prof. Dr. Ahmet Ağırakça tarafından tercüme edilmiştir.

³ Akgündüz, Öztürk, Baş, s. 249-311.

⁴ Öz, *Zwei Stiftunsurkunden Des Sultans Mehmed II Fatih*, İstanbul 1935.

⁵ *Fatih Mehmet II Vakfiyeleri*, Ankara 1938.

⁶ Akgündüz, Öztürk, Baş, s. 252.

⁷ Halil Ethem, *İki İrfan Evi İstanbul 1937*, s. 24'den naklen, *Fatih Mehmet II Vakfiyeleri*, s. 6-7, 9; Ünver, TTTA, V, 17, 13-17. Ünver'in

makalesinde vakfiyenin dârüşşifâ ile ilgili kısmının tıpkı basımı, özet şeklinde tercümesi ve diğer vakfiye ile kısa bir karşılaştırması da yapılmıştır.

⁸ *Fatih Mehmet II Vakfiyeleri*, s. 9.

⁹ Akgündüz, Öztürk, Baş, s. 250.

¹⁰ Geniş Bilgi için bk. *Fatih Mehmet II Vakfiyeleri*, s. 5-13;

Erünsal, s. 24-28, Akgündüz, Öztürk, Baş, s. 249-252.

¹¹ II. Bayezid vakfiyelerinin değerlendirilmesi için bk. Gökbilgin,

s. 357-362.

¹² a.g.e., Vakfiyeler bölümü.

¹³ Haseki Vakfiyeleri ile ilgili geniş bilgi için bk. Taşkıran, s. 38-55.

¹⁴ Arapça olan metin Prof. Dr. Ahmet Ağırakça tarafından bu çalışma için

Türkçe'ye çevrilmiştir.

¹⁵ Kemal Edip Kürkçüoğlu, *Süleymaniye Vakfiyesi*, Ankara 1962.

¹⁶ Arapça metin Prof. Dr. Ahmet Ağırakça tarafından bu çalışma için

Türkçe'ye çevrilmiştir.

¹⁷ Kürkçüoğlu, s. 53-54.

KAYNAKLAR

Akgündüz, Ahmet, Sait Öztürk, Yaşar Baş, *Üç Devirde Bir Mabel Ayasofya*, İstanbul 2005.

Ayverdi, Ekrem Hakki, "Yıldırım Bayezid'in Bursa Vakfiyesi ve

Bir İstibdalnamesi", VD, sy. 8 (1969), 37-46.

Cantay, Gönül, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dârüşşifâları*,

Ankara 1992.

Erünsal, İsmail, *Türk Kütüphaneciler Tarihi II*, Ankara 1998

Fatih Mehmet II Vakfiyeleri, Ankara 1938.

Gökbilgin, Tayyip, *XV-XVI Asırlarda Edirne Paşa Livası*,

İstanbul 1952.

Kürkçüoğlu Kemal Edip, *Süleymaniye Vakfiyesi*, Ankara 1962

Öz, Tahsin, *Zwei Stiftunsurkunden Des Sultans Mehmed II Fatih*,

İstanbul 1935.

Şehsuvaroğlu, Bedii N., *İstanbul'da 500 Yıllık Sağlık Hayatımız*,

İstanbul 1953.

Taşkıran, Nimet, *Hasekinin Kitabı*, İstanbul 1972.

Ünver, Süheyl, "Fatih Külliyesi'nin ilk vakfiyesi'ne göre Fatih Dârüşşifâsı",

TTTA, V/17 (1940), 13-17.

Ünver, Süheyl, "Fatih Külliyesi'ne Ait Diğer Mühim Bir Vakfiye",

VD, sy. 1 (1938), 38-45.